

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Clara Carlsson

Sårbarhet och/eller autonomi till (av)kriminaliseringens försvar

Om sårbarhetens roll i Sveriges rättsliga hantering av prostitution

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin: VT 2023

Innehåll

Summary	3
Sammanfattning	5
Förord	7
Förkortningar	8
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	11
1.3 Teoretiska utgångspunkter: sårbarhet och kontextualiserat subjekt.....	12
1.3.1 Sårbarhetsteorier.....	12
1.3.2 Sårbarhet och kontextualiserat subjekt som uppsatsens teoretiska ramverk: min positionering och uppsatsens utgångspunkter.....	13
1.4 Metodologiska utgångspunkter.....	14
1.4.1 Rättsdogmatisk metod.....	14
1.4.2 WPR-analys.....	14
1.4.3 Diskursanalys.....	15
1.4.4 Komparativ metod.....	17
1.5 Avgränsning.....	17
1.6 Material.....	18
1.7 Tidigare forskning.....	19
1.8 Disposition.....	19
2 Om bestämmelserna – gällande rätt och historisk överblick....	20
2.1 Svensk rätt.....	20
2.1.1 Det sociopolitiska klimatet vid sexköpslagens införande... 22	
2.1.1.1 Ett radikalfeministiskt inflytande.....	22
2.1.1.2 Sexarbetarperspektivet och liberalfeminismen.....	24
2.1.2 Den straffbara gärningen.....	25
2.1.3 Skyddsintressen.....	26
2.1.3.1 NJA 2001 s. 527.....	26
2.1.4 Målsägandestatus.....	27
2.1.5 Andra lagregler av särskilt intresse.....	28
2.2 Norsk rätt.....	29
2.2.1 NOU 2022:21 – ett avkriminaliseringsförslag.....	31
2.3 Det straffrättsliga sammanhanget – utgångspunkter och riktlinjer.....	31
2.3.1 Riktlinjer vid kriminalisering.....	32
2.3.2 En klassisk-liberal utgångspunkt.....	33
2.3.2.1 Autonomi som straffrättens grundläggande	

koncept.....	33
2.3.2.2 Skadeprincipen.....	34
2.3.3 Ett kommunitaristiskt förhållningssätt.....	35
3 Analys.....	36
3.1 Inledning.....	36
3.2 Vad är problemet egentligen?.....	36
3.2.1 Sverige: bristande jämställdhet mellan kvinnor och män... 36	
3.2.2 Norge: prostitution och människohandel som i sig icke önskvärda beteenden.....	37
3.3 Prostitutionen ska kontextualiseras.....	38
3.4 Avsaknaden av frivillig prostitution – Sverige.....	39
3.5 Erkännandet av frivillig prostitution – Norge.....	40
3.5.1 Frivillig prostitution inom den autonoma sfären.....	41
3.5.1.1 Och så även i Sverige.....	43
3.6 Kriminalisering till skydd för den sexuella autonomin.....	45
3.7 Kriminalisering som den sexuella autonomins största hot.....	46
3.8 Rättsfallsanalys: försvårande omständigheter och kommodifieringen av kvinnokroppen.....	48
3.8.1 Introduktion.....	48
3.8.2 Urval av domar.....	49
3.8.3 Försvårande omständigheter.....	49
3.8.4 Kvinnokroppen som kommodifierbar.....	52
4 Avslutning.....	55
4.1 Introduktion.....	55
4.2 Hur förhåller sig gällande rätt och rättsliga diskurser till sårbarhetsteorier?.....	55
4.3 Hur kan kriminalisering respektive avkriminalisering av köp av sexuell tjänst analyseras utifrån sårbarhetsteorier?.....	56
4.4 Några avslutande ord.....	59
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	60
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING.....	66

Summary

The crime of purchase of sexual services has been criminalized in Sweden since 1999. The introduction of the ban was part of the work against men's violence against women. The law has subsequently undergone a series of changes, most recently a toughening of the penalty in August 2022. In December 2022, the Norwegian government published a public inquiry in which a proposal for the decriminalization of the purchase of sex was presented. In Norway, where, inspired by the Swedish model, the purchasing of sex has been criminalized since 2009, the issue of decriminalization is now being raised in order to protect the individual's autonomy.

The purpose of my essay is to investigate what role vulnerability plays in the legal handling of prostitution. The liberal idea of the autonomous individual is widely accepted as one of the fundamental concepts of criminal law. As an alternative to autonomy, vulnerability theories have been presented. Through a vulnerability perspective, attention is drawn to people's different conditions, hierarchies and power structures, which could lead to inequality and oppression. This requires a form of contextualizing where surrounding circumstances are taken into account, which can make people more or less vulnerable, for example due to gender structures. State intervention should therefore be organized with a focus on vulnerability, as opposed to the exclusive liberal perspective of the individual's autonomy and protection from external influence.

The vulnerability theories thus form the essay's tool of analysis. Using discourse analysis, I examine the role of vulnerability in relation to criminalization under criminal law as a concept, and on the other hand on an application level in relation to the legal subject. With a comparative analysis, I also examine the differences between Swedish and Norwegian law in the legal handling of prostitution, in order to more clearly show how vulnerability is significant in Swedish law.

One result of my analysis is that the identified discourses can be categorized into vulnerability and autonomy perspectives. The result of the analysis is further that vulnerability and autonomy constitute two different starting points for when and how criminalization should be used. I note that a consideration of vulnerability is in line with the radical feminist idea of prostitution as an expression of men's violence against women. As an effect, vulnerability is noticed in several places in policy documents in Swedish law. However, there are examples of how vulnerability is overlooked even in Swedish law. Through my comparison with Norwegian law, I find that vulnerability has a significantly smaller, almost

non-existent role in Norwegian law regarding prostitution. Instead, in accordance with classical-liberal theory, autonomy is the starting point in the discussion of the legal handling of prostitution, which is a cornerstone of the 2022 decriminalization proposal. The autonomous perspective thus represents a more skeptical approach to criminalization, while the vulnerability perspective is more in line with the justification of criminalization based on a contextualizing approach. One risk of overlooking the vulnerability is that prostitution is regarded to a greater extent as a business transaction between equal parties, and that exploitation is not noticed.

Sammanfattning

Köp av sexuell tjänst har i Sverige varit förbjudet sedan 1999. Införandet av förbudet var en del i arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Lagen har därefter genomgått en rad ändringar, senast en straffskärpning 2022. I december 2022 publicerade Norges regering en offentlig utredning där ett förslag på avkriminalisering av sexköp presenterades. I Norge inspirerades man 2009 av den svenska modellen och kriminaliserade sexköp. Nu lyfts frågan om avkriminalisering i syfte att skydda individens autonomi.

Syftet med min uppsats är att undersöka vilken roll sårbarhet spelar i den rättsliga hanteringen av prostitution. Den liberala tanken om den autonoma individen är allmänt vedertagen som ett av straffrättens grundläggande koncept. Som alternativ till autonomi som utgångspunkt har sårbarhetsteorier presenterats. Ur ett sårbarhetsperspektiv uppmärksammas människors skilda förutsättningar, hierarkier och maktstrukturer, vilka leder till ojämlikheter och förtryck. Det innebär en kontextualisering där omkringliggande omständigheter beaktas, vilka kan göra människan mer eller mindre sårbar, exempelvis könsstrukturer. En utgångspunkt är att statligt ingripande ska organiseras med sårbarheten i fokus. Detta skiljer sig från den liberala idén om den autonoma individen, vars primära utgångspunkt är att individen ska fredas från all yttre påverkan.

Sårbarhetsteorierna utgör således uppsatsens analysverktyg. Med hjälp av diskursanalys kartlägger jag en rad diskurser som jag identifierar i policydokument, vilka jag analyserar med sårbarheten i fokus. Dels undersöker jag dess roll i förhållande till straffrättslig kriminalisering som koncept, dels på en tillämpningsnivå i relation till det rättsliga subjektet. Med en komparativ analys undersöker jag skillnaderna mellan svensk och norsk rätt.

Ett av analysens resultat är att de identifierade diskurserna kan kategoriseras i sårbarhets- respektive autonomiperspektiv. Resultatet av analysen är vidare att sårbarhet och autonomi utgör två skilda utgångspunkter för om, när och hur kriminalisering bör användas. Jag konstaterar att ett hänsynstagande till sårbarhet ligger i linje med den radikalfeministiska tanken om prostitutionen som ett uttryck för mäns våld mot kvinnor i en könsmaktsordning. Som en effekt härav uppmärksammas sårbarhet på flera ställen i policydokument i svensk rätt. Det finns emellertid exempel på hur sårbarheten förbises även i svensk rätt. Vid min jämförelse med norsk rätt konstaterar jag att sårbarheten har en betydligt mindre, nästan obefintlig roll i norsk rätt avseende prostitutionen. Istället utgör, i enlighet med den klassisk-liberala teorin, autonomi utgångspunkt vilket i sin tur även utgör en grundsten i 2022 års

avkriminaliseringsförslag. Det autonoma perspektivet representerar således ett mer skeptiskt förhållningssätt till kriminalisering, medan det sårbara ligger i linje med att kriminalisering med utgångspunkt i ett kontextualiserande synsätt är befogat. Emellertid konstateras även hur autonomi används både i förespråkande för och emot kriminalisering, och att autonomi kan tillgodoses även med ett förhållningssätt som utgår från sårbarhet. Riskerna med att förbise sårbarheten är att prostitutionen i större grad betraktas som en affärsmässig transaktion mellan jämställda parter, och att utnyttjande ej uppmärksammas.

Förord

Ulrika, min handledare, du ska inledningsvis ha tack! Du inspirerar mig!

Min familj, mina systrar. Tack för allt ni är och allt ni gör. Närheten till er ger mig trygghet starkare än någonting annat. Tack till mormor och Ulf för värdefulla kommentarer. Och till morfar och Lena, farmor och farfar, för er nyfikenhet. Våra diskussioner, er uppmuntran och era goda råd har tvingat mig ut ur den instängda bubbla som uppsatsskrivandet i mångt och mycket har inneburit. Er kärlek betyder allt.

Och så Sara. Du har varit juristprogrammets konstant. Du representerar, mer än någonting annat, hela min tid i Lund. Studentlivet vet jag nästan ingenting om, men om vänskap har du lärt mig allt.

Malmö den 23 maj 2023, vid köksbordet, en kväll som alla andra.

Clara

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande Rådet
Dir	Kommittédirektiv
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NOU	Straffelovrådets utredning
Prop.	Proposition
Prot.	Riksdagens snabbprotokoll
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätten
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

“Alla dockorna har sin egen personlighet. De har sin egen smak och egen sexualitet. De vet vad de vill ha” säger Adela Roth om sexdockorna på bordellen Cybrothel i Berlin. Till skillnad från prostitution så som vi normalt känner till den kan besökare på bordellen alltså erbjudas diverse sexuella tjänster av en docka tillverkad i stål och silikon.¹ Adela Roth, som är anställd på bordellen, fortsätter:

I maj gick ändå ett besök överstyr. En kund hade bokat en övernattnig. [...] På morgonen låg dockan utslängd på sängen med förvridna leder, peruken avsliten och kroppen sönderskuren.²

När jag läste denna artikel började jag fundera på människans roll i prostitutionen och vad som händer när denna ersätts av en docka i plast. Denna uppsats är inte ägnad att undersöka sexdockors vara eller icke vara ur ett juridiskt perspektiv. Artikeln är emellertid intressant då den beskrivna bordellen frångår hur vi är vana vid att tänka på prostitution. I artikeln uttrycker intervjuobjektet hur sexköp av dockor bör normaliseras, men även hur det, trots att den mänskliga säljaren, den sårbara parten, är borta, finns en risk för ett utnyttjande. Den väcker frågor om prostitutionslagstiftning och vad den faktiskt avser att skydda, men även om den strukturellt bundna sexualiteten. Särskilt får artikeln mig att fundera kring betydelsen av den liberala rättstraditionens tanke om den autonoma individen när den prostituerade inte består av kött och blod utan utgörs av en mekanisk docka i plast.

Från och med 22 augusti 2022 skärptes straffskalan för sexköpsbrottet i Sverige i syfte att tydliggöra brottets allvar.³ Den 14 oktober 2022 offentliggjorde de svenska riksdagspartierna Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna och Sverigedemokraterna Tidöavtalet där de presenterar ett förslag på en utredning avseende möjligheterna att utvisa en utländsk medborgare på grund av bristande vandel, exempelvis prostitution.⁴ Den 19 december 2022 publicerade Norges regering en offentlig utredning med ett förslag på avkriminalisering av sexköp. Norsk rätt, som sedan 2009, med tydlig inspiration i den svenska modellen

¹ Se Jurjaks (2022).

² Ibid.

³ Se prop. 2021/22:231 s. 62.

⁴ Se Tidöavtalet s. 37.

förbjudit sexköp, förespråkar nu en avkriminalisering med hänvisning till sexuell autonomi och självbestämmanderätt.⁵

Principen om autonomi har etablerats som ett av straffrättens grundläggande koncept. Den ska reglera relationen mellan medborgaren och staten utifrån att medborgaren är en fri individ och ett eget handlande rationellt subjekt.⁶ Särskilt i fråga om kriminalisering har denna princip kommit att betraktas som grundläggande straffrättsligt relevant.⁷ Emellertid finns det kontrasterande perspektiv som, i stället för autonomi, sätter den mänskliga sårbarheten i fokus. Fineman har i syfte att uppnå en mer rättvis och lyhörd stat utvecklat en sårbarhetsteori där det liberala autonoma subjektet ersätts med ett sårbart sådant.⁸ Fineman är inte ensam i sitt synsätt utan ett flertal andra författare förespråkar ett mer kontextualiserande förhållningssätt.⁹ Sexualitetens strukturellt förknippade karaktär gör prostitutionen särskilt intressant att undersöka ur ett sårbarhetsperspektiv.

Debatten om prostitution är envis och ihållande. I lagstiftningsarbetet återkommer den rättsliga regleringen av sexualbrotten som en ständig och svårknäckt nöt. Detta syns inte minst i Sverige. Vår sexköpslag är världsunik och har diskuterats och inspirerat som lagstiftningsmodell världen över. Den svenska modellen bygger på en tydlig tanke om att det är köparen som ska straffas medan säljaren ska skyddas.¹⁰ Den bygger vidare på tanken om att prostitution är en fråga om jämställdhet mellan könen och signalerar ett synsätt där rätten som samhällligt styrmedel har betydelse för den enskilda individens intressen. Samtidigt har den också en normbildande verkan på ett högre plan.¹¹ Debatten är emellertid splittrad, inte minst i synen på hur lagstiftningen ska användas som verktyg för att hantera de problem som prostitutionen beskrivs innebära. Det går att identifiera en tydlig schism där ena sidan förespråkar kriminalisering. En annan sida ser kriminaliseringen av sexköp som problematisk och som något som bör lämnas utanför straffrättens verksamhetsområde.¹²

⁵ Se NOU 2022:21 s. 257.

⁶ Se Lernstedt (2007) s. 122; Jacobsen (2022) s. 282.

⁷ Se Jacobsen (2022) s. 282.

⁸ Se Fineman (2008) s. 1-4.

⁹ Jfr Andersson och Wegerstad (2016); Andersson (2012); Andersson (2016); Burman (2011).

¹⁰ Se prop. 1997/98:55 s. 100.

¹¹ Se prop. 2021/22:231 s. 62.

¹² Jfr NOU 2022:21 s. 249.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att undersöka den rättsliga hanteringen av prostitution i Sverige. Mer specifikt önskar jag klargöra vilken roll sårbarhet spelar i det straffrättsliga förhållningssättet. Sårbarhetsperspektivet, som jag behandlar mer genomgående senare i uppsatsen, innebär ett sätt att se människan som sårbar utifrån sin strukturella kontext, exempelvis med hänsyn till rådande maktstrukturer kopplade till kön.¹³ Jag ska studera *hur* svensk rätt använder kriminalisering i arbetet mot prostitutionen samt förklaringsmodellerna till *varför* ett sådant straffrättsligt koncept har tillämpats. Genom att jämföra resultatet med tillvägagångssättet i norsk rätt, ska jag även undersöka om och hur ett sårbarhetsperspektiv kan användas inom den liberalt orienterade straffrätten.

Uppsatsens analys genomförs längs tre spår. Jag studerar sårbarhetens roll utifrån den samhällliga och historiska kontext som kriminaliseringen av prostitution vuxit ur. Vidare analyserar jag sårbarhetens genomslag i gällande rätt och hur den kommer till uttryck i förarbeten, lagtext och doktrin. Slutligen undersöker jag den diskursiva praktiken ur ett sårbarhetsperspektiv.

I uppsatsen utgår jag således från de etablerade förväntningarna på vad straffrätten konceptuellt *ska göra* (med den liberala autonoma individen i centrum) samt presenterar de alternativ som i doktrin utgör utgångspunkter för vad straffrätten *istället bör göra*. Vidare undersöker jag med hjälp av diskursiv analys vad straffrätten *faktiskt gör*. Avslutningsvis sammanfattar jag mina slutsatser och ställer dessa i förhållande till sårbarhetsteorin för att kunna svara på vilken roll sårbarheten spelar i den straffrättsliga hanteringen av prostitution.

Följande frågeställningar ska agera som utgångspunkter för att uppnå uppsatsens syfte:

- Hur förhåller sig gällande svensk rätt och rättsliga diskurser till sårbarhetsteorier?
- Hur kan kriminalisering respektive avkriminalisering av köp av sexuell tjänst analyseras utifrån sårbarhetsteorier?

¹³ Se avsnitt 1.3.

1.3 Teoretiska utgångspunkter: sårbarhet och kontextualiserat subjekt

Uppsatsens övergripande syfte är som ovan presenterat att undersöka sårbarhetens roll i den straffrättsliga hanteringen av prostitution i Sverige. För att uppnå syftet kommer uppsatsens analyserande del utgå från ett teoretiskt ramverk med utgångspunkt i sårbarhetsbegreppet. I det följande kommer ett teoretiskt förhållningssätt med sårbarheten i fokus att inledningsvis presenteras. Teorierna kommer därefter i uppsatsens analyserande kapitel att utvecklas i förhållande till de presenterade diskurserna.

1.3.1 Sårbarhetsteorier

Som inledningsvis nämndes är Fineman tongivande i förespråkandet av en teori som erkänner människan som sårbar. Finemans syfte med sin sårbarhetsteori är att arbeta för ett mer substantiellt jämställt samhälle genom en lyhörd och ansvarstagande stat. Sårbarheten utgör teorins nyckel. Fineman ställer sårbarheten i kontrast till ett traditionellt synsätt som istället premierar autonomi som nyckel. Sårbarheten bör, enligt Fineman, behandlas som en universell och konstant beståndsdel av människan, men även som kärnan i statens ansvar. Det etablerade liberala, autonoma och oberoende subjektet bör därför enligt Fineman ersättas med det sårbara.¹⁴ Fineman menar att gemensamt för alla människor är hur vi, från sekunden vi föds till den att vi dör, är beroende av vårt sociala sammanhang. Detta beroende utgörs av ett oundvikligt behov av stöd från vår omgivning.¹⁵ Enligt Fineman får den liberala tanken om autonomi i stället som effekt en återhållsamhet, en tanke om "non intervention", från statens sida, vilket resulterar i att ojämlikheten mellan samhällsklasser blivit större.¹⁶ Människors varierande förutsättningar skapar hierarkier och strukturer, baserade på exempelvis kön, etnicitet och religion, som kan leda till förtryck. Sårbarhetsperspektivet tar därför i högre grad hänsyn till faktisk mänsklig erfarenhet, och kan användas för att omdefiniera och utöka befintliga idéer om statligt ansvar. Sårbarhet bör därför, enligt Fineman, utgöra grunden i politiska strävanden.¹⁷ Statligt ingripande och kontroll i viss utsträckning, med utgångspunkt i den sårbara människan, är därför enligt Fineman essentiellt.¹⁸

Fineman är inte ensam om att ifrågasätta det liberala subjektets etablerade roll. Flertalet röster har kommit att vidareutveckla den teori som Fineman

¹⁴ Se Fineman (2008) s. 1-4.

¹⁵ Se Fineman (2013) s. 18.

¹⁶ Se Fineman (2008) s- 8-9.

¹⁷ Ibid s. 1-4.

¹⁸ Ibid s. 21.

varit tongivande med. Däribland kan Andersson och Wegerstad nämnas, vilka ansluter sig till Finemans tankar om kontextualisering. De förespråkar ett större hänsynstagande till sexualbrottens relationella och emotionella karaktär och vidgar på så sätt perspektivet till att omfatta mer än den isolerade skadan. Istället betraktas även relationen mellan brottsoffer och gärningsperson med hänsyn till en eventuell maktobalans mellan parterna.¹⁹ Ett mer strukturellt angreppssätt inom rättsvetenskapen har även efterfrågats av Andersson. Det strukturella perspektivet, där hänsyn tas till generella samhällsliga samband förknippade med exempelvis fattigdom, arbetslöshet och könstillhörighet möter enligt Andersson motstånd bland mer liberala tänkare inom straffrätten.²⁰

1.3.2 Sårbarhet och kontextualiserat subjekt som uppsatsens teoretiska ramverk: min positionering och uppsatsens utgångspunkter

Då utgångspunkten för min uppsats är ett sårbarhetsperspektiv, och i allra högsta grad ett kontextuellt sådant, är det på sin plats att inledningsvis skriva några ord om min egen förståelse för ämnet och förklara min positionering i mitt uppsatsskrivande.

En grundläggande utgångspunkt för uppsatsens utformande och för hur jag tagit mig an området är att mäns våld mot kvinnor är såväl en effekt av ojämlikhet mellan könen som en del av en heterosexuell genusordning, och att prostitutionen är ett av ojämlikhetens flera uttryckssätt.²¹ Vidare är en utgångspunkt att dessa maktordningar ständigt reproduceras, bland annat av rätten, och att makt hänger samman med sexualitet. Att undersöka de strukturella och kontextuella premisser som kan ligga till grund för kriminalisering av mäns våld mot kvinnor finner jag därför relevant i en straffrättslig analys av prostitution.²²

Vidare ansluter jag mig till de ovan presenterade sårbarhetsteorierna. En grundläggande utgångspunkt i uppsatsen är därför hur sårbarheten ska betraktas som fundamental hos alla människor och därför bör behandlas som straffrättsligt relevant. Jag förstår sårbarhetsteorierna som analysverktyg för att belysa hur kontextuella och strukturella aspekter, däribland maktaspekter, har betydelse för straffrättens utformning. Sårbarhet förstår jag som som varierande från person till person, och från grupp till grupp, beroende på omkringliggande omständigheter och strukturer.²³ I uppsatsen använder jag mig av sårbarhetsperspektivet på

¹⁹ Se Andersson och Wegerstad (2016) s. 18.

²⁰ Se Andersson (2012) s. 406; Andersson (2016) s. 38.

²¹ Se Burman (2011) s. 389.

²² Se Andersson (2011) s. 405.

²³ Se Andersson (2016) s. 38.

olika nivåer. Jag undersöker dels hur argumentation kring kriminalisering respektive icke-kriminalisering beaktar sårbarhet, alltså i vilken utsträckning den mänskliga sårbarheten används då man argumenterar för eller emot kriminalisering av prostitution. Vidare undersöker jag hur sårbarheten har betydelse i rättstillämpningen, mer specifikt huruvida det straffrättsliga subjektet behandlas som sårbart i de enskilda fallen.

1.4 Metodologiska utgångspunkter

För att uppnå uppsatsens syfte kommer flera metoder att tillämpas. Den rättsdogmatiska metoden använder jag inledningsvis för att ge en överblick av rättsläget i Sverige och Norge. Jag kommer därefter att använda mig av diskursanalys i kombination med WPR-analys för att undersöka sårbarhetens plats i den rättsliga hanteringen av prostitution. Utöver de nämnda metoderna använder jag mig dessutom av komparativ metod, dock i begränsad utsträckning, för att jämföra länderna. Nedan följer en introduktion av de tillämpade metoderna.

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

Genom en undersökning av lagregler, förarbeten, doktrin och rättsliga principer används den rättsdogmatiska metoden i syfte att systematisera och tolka rättskällorna för att genomföra en rekonstruktion av rätten.²⁴ Metoden finner jag särskilt lämplig i uppsatsens första del där jag kartlägger vad som utgör gällande rätt i Sverige respektive i Norge, men även i avsnittet som behandlar grundläggande straffrättsliga principer för kriminalisering. Metoden är till hjälp då man sammanställer vilka principerna är och hur de är relevanta för diskussionen om kriminalisering av sexköp. För att ge en bild av den rättsliga hanteringen av prostitutionen har särskilt förarbeten och doktrin varit viktiga källor under arbetets gång. Genom att studera dessa vid sidan av lagtexten kan jag även få en tydligare bild av hur den rättsliga utvecklingen historiskt har sett ut för att sedan studera de bakomliggande skälen för en sådan utveckling.

1.4.2 WPR-analys

Som analysverktyg kommer jag även att använda mig av en metod utvecklad av Carol Lee Bacchi som går ut på att undersöka problemrepresentationer. Metoden benämns som “what’s the problem represented to be?” (WPR-analys) och syftar till att utreda åtgärdsförslag och andra policydokument för att lyfta fram vad som implicit sägs. Policybegreppet används vanligen för att beskriva ett åtgärdsprogram eller en handlingsplan. Policydokumenten kan alltså utgöras av diverse politiska

²⁴ Se Nääv och Zamboni (2018) s. 36-37; Jareborg (2004) s. 4.

handlingsdokument såsom olika typer av förarbeten. Begreppet förekommer ofta i en positiv bemärkelse, där en policy erbjuder lösningar på ett aktuellt problem.²⁵ Metoden går hand i hand med den diskursanalytiska och bygger på en tanke om att sociala identiteter och föreställningar om världen konstitueras. Mer specifikt ska metoden gräva fram grundläggande antaganden i hur problem representeras. Detta görs inte minst genom att reflektera över vad som *inte* förekommer i policydokumenten. Bacchi menar att policydokumenten är en reflektion av politiska värderingar, och således en representation av människorna som skapat dokumenten såväl som de sammanhang som dokumenten har skapats i. Beroende på hur ett problem framställs, i detta fall prostitution, kommer olika vägar för problemhanteringen att öppnas upp, vilket får betydelse för den allmänna förståelsen av prostitution. På så sätt kan jag använda metoden för att kartlägga vilken roll förförståelser och omvärldsperspektiv har för beskrivningen av problemet.²⁶

WPR-analysen finner jag lämplig för att undersöka sårbarhetsperspektivet med avseende på hanteringen av prostitution då jag, genom att utgå från problemrepresentationerna i relation till prostitutionen, kan studera vad som kan utgöra grundläggande antaganden. En sådan analys är till hjälp för att klargöra de grunder varpå köp av sexuell tjänst har kriminaliserats, och vilken roll sårbarhet har spelat i de straffrättsliga överväganden som presenteras. De policydokument som kommer ligga till grund för min analys är främst förarbeten i form av propositioner och statliga utredningar, men jag kommer även att granska Tidöavtalet i WPR-analysens ljus. Resultatet av en WPR-analys av svenska policydokument ska jag sedan jämföra med de problemrepresentationer som återfinns i dokument med ursprung i norsk rätt. På så sätt kan jag belysa skillnader och likheter som upptäcks i hur länderna tar hänsyn till sårbarhet i rättsliga aspekter.

1.4.3 Diskursanalys

Sammankopplad med WPR-analysen är den diskursanalytiska metoden. Burman beskriver diskursanalysen som användbar då den:

[...] skapar öppningar i den annars så rättsdogmatiskt slutna och gränssättande straffrätten och straffrättsvetenskapen. Den ger också möjligheter att hantera spänningen mellan struktur och individ samt att belysa såväl stabilitet och förändring.²⁷

Diskursanalysen kommer att användas som ett komplement till den rättsdogmatiska metoden och som en del av WPR-analysen. Den

²⁵ Se Bacchi (2009) IX.

²⁶ Ibid s. 9.

²⁷ Se Burman (2011) s. 386.

rättsdogmatiska metoden går väl att kombinera med diskursiv analys då den fastställer ideologier och teorier inom straffrätten och brottskonstruktioner och tillämpningen av lagstiftning. Den diskursiva analysens roll kan beskrivas som ett verktyg för att sedan studera vad den rättsdogmatiska metoden har producerat fast med utgångspunkten att de använda begreppen, subjekt- och objektspositionerna inte kan tas som givna sanningar, utan är konstruerade i och av en diskurs.²⁸ En utgångspunkt inom diskursanalys är följaktligen att de texter som undersöks konstituerar och reproducerar, samt är en produkt av den sociala omvärlden. Diskursen är en återspeglning av sin sociala omgivning liksom samhället konstitueras av diskursen.²⁹ Även rätten behandlas som en samhällelig diskurs där de rättsliga dokumenten utgör möjliga objekt för en analys. Genom att undersöka premisser som vanligen tas för givna av rättsvetenskapen, ska jag försöka synliggöra dessa antaganden och hur de konstrueras och reproduceras av rätten.³⁰

Diskursanalysen är ett viktigt verktyg för denna uppsats då den, som Burman uttrycker i citatet ovan, kan användas för att studera hur individen samspelar med sin omgivande kontext. Då jag i uppsatsen ska undersöka sårbarhet, och därigenom relationen mellan strukturella faktorer och den autonoma individen, finner jag metoden ytterst användbar. Jag kan på så sätt undersöka vilka diskurser som inom straffrätten dominerar respektive tystas ner, och utifrån resultatet dra slutsatser om hur det formar straffrättsliga bedömningar.³¹

I praktiken kan en analys av en texts diskurs genomföras genom en undersökning av vokabulär, grammatik, kohesion och struktur. Särskilt har jag med utgångspunkt i Faircloughs analysverktyg undersökt hur texten argumenterar och resonerar, samt vilka antaganden resonemangen bygger på. Jag har även reflekterat över vokabulär och vilken effekt ordval har för förståelsen av prostitutionen.³² Som exempel på en diskursiv effekt lyfter Fairclough kommodifiering, alltså processen som omvandlar någonting till en köp- och säljbar produkt på en marknad, som av stor relevans i analysen.³³ I uppsatsens analyserande del kommer jag undersöka kommodifieringens relevans i prostitutionen.

²⁸ Se Burman (2011) s. 392-393.

²⁹ Se Fairclough (1992) s. 63-64.

³⁰ Se Niemi, Honkatukia och Ruuskanen (2008) s. 130; Winther Jørgensen och Phillips (2000) s. 11 och 15.

³¹ Se Burman (2011) s. 393.

³² Se Fairclough (1992) s. 75.

³³ Ibid s. 207.

1.4.4 Komparativ metod

[...] den jämförande rättsforskningen ställer frågor av en typ som är övervägande teoretisk och som är ägnad att skapa underlag för en mer djupgående förståelse av de nationella rättssystemens historiska och idéhistoriska inbördes samband, utveckling och relation till omgivande sociala, politiska och ekonomiska förhållanden. Rättsjämförelsen ökar, vill jag påstå, juristens möjligheter att teoretiskt begripa — och därmed indirekt behärska — rättssystemet i dess helhet, som samhälleligt fenomen.³⁴

Den komparativa metoden innebär i ett rättsvetenskapligt sammanhang en praktisk jämförelse mellan två eller flera länders rättssystem.³⁵ Metoden är här värdefull då den kan användas för att problematisera vad som inom den nationella ramen kan behandlas som självklarheter. Holmström beskriver det som hur den nationella rätten, med dess samhälleliga ram, ekonomiska strukturer och rättsregler, innehåller “omedvetna grundelement” och att dessa kan uppmärksammas genom en komparation med ett annat rättssystem än den egna nationens.³⁶ Relevant för uppsatsen är följaktligen den möjlighet till vidare analys som öppnas upp genom att man undersöker och jämför den svenska rättens hantering av prostitution med den norska. På så sätt önskar jag mer effektivt kunna göra analyser för hur prostitutionen hanteras straffrättsligt, vilka lösningsmodeller som länderna presenterar och varför. Valet föll naturligt på norsk rätt då jag kom över det aktuella avkriminaliseringsförslaget. Norge och Sverige är båda välfärdsstater och utgör en del av Nordisk rätt. I grunden är länderna på många sätt lika. Emellertid, som uppsatsen syftar till att visa, går det att identifiera två vitt skilda angreppssätt i relation till den rättsliga hanteringen av prostitution, vilket gör en jämförelse särskilt intressant. Jag hoppas vidare att, i linje med Holmströms tankar i citatet ovan, kunna svara på vilken roll omkringliggande samhälleliga faktorer har för betydelsen för problemet med prostitution och de presenterade lösningarna, och hur detta i sin tur reflekteras i synen på sårbarhet inom straffrätten. Emellertid utgör den komparativa metoden inte en huvudsaklig metod i uppsatsen. Istället använder jag mig endast av den i begränsad utsträckning, för att lämna ytterligare utrymme för uppsatsens mer primära metoder, vilka är diskursanalys och WPR-metod.

1.5 Avgränsning

Uppsatsens syfte är, som nämnts ovan, att undersöka den rättsliga hanteringen av prostitution i relation till sårbarhet. Brottet köp av sexuell tjänst av vuxna har jag valt att fokusera på som arbetets utgångspunkt.

³⁴ Se Holmström (1972) s. 463.

³⁵ Se Zweigert och Kötz (2011) s. 2-3.

³⁶ Se Holmström (1972) s. 458-459.

Emellertid finns det flera andra omkringliggande bestämmelser relevanta för prostitution. Däribland utnyttjande genom köp av sexuell tjänst av barn, människohandel och koppleri. De närliggande brotten har jag valt att av tydlighetsskäl lämna utanför uppsatsens analyserande del. I uppsatsens inledande del kommer jag dock för att klargöra det rättsliga sammanhanget i korta drag att beskriva hur de förhåller sig till sexköpsbrottet.³⁷

Syftet med uppsatsens analys av rättsfall är inte att specifikt studera sexköpsbrottets rekvisit som sådana, utan att undersöka vilken vikt domstolen lägger vid mer relationella aspekter, såsom omständigheter kopplade till maktförhållanden och samhällsliga strukturer. Som utgångspunkt har därför urvalet begränsats till att omfatta domar där den tilltalade döms för brottet för att utifrån dessa kunna granska vilken roll de relationella aspekterna har för påföljdsval. Vidare vill jag förtydliga att det urval av domar som analysen bygger på, särskilt kring frågan om försvårande omständigheter, långt ifrån är tillräckligt för att dra några fasta slutsatser kring domstolens hantering. Emellertid används de domar som valts ut i syfte att exemplifiera och bekräfta de slutsatser som redan presenterats av bland annat Brå och statliga utredningar, för att i ett nästa steg kunna undersöka hur tillämpningen kan ha betydelse för bedömningen om sårbarhetens roll.³⁸

1.6 Material

Då uppsatsens teoretiska ramverk till stor del utgörs av Finemans sårbarhetsteori har flera artiklar som författaren publicerat varit av relevans. Framst kan artiklarna "The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition" och "Equality, Autonomi, and the Vulnerable Subject in Law and Politics" samt "Communications of autonomy and vulnerability in criminal proceedings" nämnas som exempel. Även Andersson har erbjudit ett brett material för uppsatsens teoretiska del. Artikeln "Våld mot kvinnor och straffrätt" har givit mig såväl övergripande inspiration som straffrättsligt relevant innehåll. För att kartlägga de straffrättsliga utgångspunkterna har doktrin från Lernestedt, Hamdorf, Zila samt Asp och Ulväng utgjort ett stort underlag. Framst har Lernestedts artikel "Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen", Lernestedt och Hamdorfs artikel "Sexköpskriminaliseringen – till skydd för vad?" tillsammans med artikeln "Tvång, utnyttjande och kriminalisering av sexköp – del 1" skriven av Asp och Ulväng studerats.

För att presentera gällande rätt på ett övergripande sätt har förarbeten utgjort arbetets främsta material. Förarbeten har även legat till grund för

³⁷ Se avsnitt 2.1.3.

³⁸ Urvalet av domar beskrivs mer detaljerat i avsnitt 3.8.2.

uppsatsens analytiska del, dock främst för att mer kritiskt granska sårbarhetens roll i förhållande till dessa. I analysen har jag därför hanterat förarbeten som policydokument som jag sedan granskar med hjälp av WPR-analys.

Avseende det norska materialet har jag framför allt studerat den statliga utredningen NOU 2022:21 – Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten. Då utredningen i skrivande stund utgör den senaste statliga utredningen av prostitution betraktas denna som särskilt relevant i en analys av sårbarhetens roll för prostitutionen i norsk rätt och i synnerhet sett till det lagförslag på avkriminalisering som däri presenterats.

1.7 Tidigare forskning

Prostitution är ett fenomen som vanligen blir föremål för den genusteoretiska forskningen. Emellertid saknas det såvitt jag vet forskning som mer grundligt avser undersöka sårbarhetens roll i den rättsliga hanteringen av prostitution. Det är inte desto mindre viktigt att nämna ett antal författare som är relevanta för min uppsats. Exempelvis bör här nämnas Andersson som i flera artiklar undersökt hur ett alltmer kontextualiserande subjekt kan användas inom den liberalt inspirerade straffrätten.³⁹ I sammanhanget bör man även nämna Niemi som särskilt har undersökt marknadssdiskurser i den rättsliga hanteringen av prostitution och den neutralisering som diskursen för med sig.⁴⁰ En gedigen diskursanalys av fenomenet prostitution gör även Westerstrand som i sin avhandling “Mellan mäns händer” undersöker internationell rätt på området prostitution och människohandel och vilken betydelse diskurser har för kvinnors rättssubjekt.⁴¹ Under arbetets gång har jag även hämtat inspiration från Jessica Tamms examensarbete som särskilt undersökt sårbarhetens roll i domar om sexuellt utnyttjande av beroendeställning.⁴²

1.8 Disposition

I uppsatsens inledande kapitel redogör jag för ämnets relevans, uppsatsens syfte och frågeställningar. I samma kapitel förklarar jag metod- och materialval samt uppsatsens teoretiska ramverk. Det efterföljande kapitlet är ämnat att ge en överblick av gällande rätt och hur denna historiskt har förändrats över tid. Här presenterar jag även norsk lagstiftning och det norska förslaget om avkriminalisering. I kapitlet kartläggs vidare straffrättsliga utgångspunkter och riktlinjer vid kriminalisering. Jag

³⁹ Se Andersson (2012); Andersson och Wegerstad (2016); Andersson (2016).

⁴⁰ Se Niemi (2010).

⁴¹ Se Westerstrand (2008).

⁴² Se Tamm (2022).

presenterar även de olika riktningar som finns på det straffrättsliga området i relation till mer ideologiska förhållningssätt. Utifrån uppsatsens teoretiska ramverk samt med förankring i vad uppsatsens föreliggande kapitel behandlat presenterar jag min analys i ett tredje kapitel. Därefter följer en diskussion och sammanfattning av analysen samt några avslutande kommentarer.

2 Om bestämmelserna – gällande rätt och historisk överblick

2.1 Svensk rätt

I 1800-talets Europa påverkades synen på prostitution starkt av den så kallade reglementeringen. Reglementeringen, som i Sverige infördes vid 1900-talets början, ställde krav på bland annat kommunalt styrd registrering och hälsoundersökningar av prostituerade. Denna statliga kontroll syftade till att hantera och reglera spridningen av könssjukdomar i landet.⁴³ Kvinnor i prostitution skulle inställa sig för “besiktning” en gång i veckan och stod dessutom under plikt att följa särskilda regler för bostadsförhållanden och uppträdande på allmänna platser. En kvinna som inte följde ovan nämnda kontrollåtgärder riskerade att dömas till tvångsarbete.⁴⁴ Reglementeringen avskaffades 1918, men kontrollen av prostituerade fortlöpte även därefter, nu i form av en lösdriverilagstiftning med syfte att förebygga brottslighet. I praktiken innebar lagstiftningen tvångsåtgärder gentemot lösdrivande människor. Med “lösdrivande” syftades på människor som saknade medel till sitt uppehälle alternativt de som skaffade sådana medel på ett oärligt sätt. Bland de kvinnor som anhölls utgjordes en majoritet av prostituerade.⁴⁵ Lösdrivarelagen ersattes 1964 av lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, där prostituerade kom att kategoriseras som asociala element.⁴⁶ Lagen avskaffades 1981. Vid denna tid kunde barn under 20 år enligt barnavårdslagen omhändertas av barnavårdsnämnden vid försäljning av sexuella tjänster. Dessutom kunde utlänningar utan permanent uppehållstillstånd enligt utlänningslagen utvisas om de sysslade med prostitution, som räknades som en oärlig försörjningsform. Fram till 1971 fanns i BrB bestämmelser om tukt- och sedlighetssårande handlingar. Straffbestämmelsen tog främst sikte på pornografi. Under 60-talet förändrades emellertid synen på sexualitet med effekten att staten såg friare på vad som skulle bedömas som stötande.

⁴³ Se SOU 1981:71 s. 38.

⁴⁴ Se SOU 1995:15 s. 42-43.

⁴⁵ Se Dodillet (2009) s. 48; Lernestedt och Hamdorf (1999) s. 849; Prop 1964:128 s. 10.

⁴⁶ Se SOU 1962:22 s. 18.

1970-talet beskrivs som en tid av sexuell revolution och frigörelse. I takt med den ändrade synen på sexualitet blev även sexualiteten mer kommersialiserad. Detta syntes främst i hur sexindustrin kom att utvecklas. I takt med detta utvecklades även i allt större utsträckning koppleriverksamheter, och det system som den prostituerade var en del av blev mer systematiskt organiserat.⁴⁷

I det alltmer sexliberala klimatet väcktes frågan om huruvida en kriminalisering av sexköp vore på sin plats. 1977 tillsattes Prostitutionsutredningen, vars betänkande "Prostitutionen i Sverige. Bakgrund och åtgärder" presenterades 1981.⁴⁸ Utredningen undersökte bland annat huruvida prostitution skulle kriminaliseras. Utredaren presenterade flera farhågor med en sådan kriminalisering. Bland annat ansågs att straffrättsliga påföljder skulle stjälpa kvinnorna snarare än att hjälpa dem. Kvinnor i prostitution riskerade även, enligt utredningen, gå miste om sina enda försörjningsmöjligheter, och dessutom befarades prostitutionen förflyttas till det dolda, undangömd polis och socialtjänst, vilket skulle öka riskerna för våld. Den övergripande slutsatsen var att kriminalisering ej ansågs stå i proportion till de skäl som talade emot en sådan. Istället hänvisade utredaren till andra bestämmelser i BrB för att kunna reglera problemen förknippade med prostitution.⁴⁹

1993 tillsattes en ny utredning i syfte att "kartlägga prostitutionens omfattning" och "belysa de olika problem som är förknippade med prostitution samt orsakerna till dessa". Även denna utredning skulle på nytt undersöka huruvida kriminalisering vore lämpligt.⁵⁰ Som resultat av utredningens arbete producerades rapporten "Könshandeln".⁵¹ Utredaren presenterade här ett förslag på kriminalisering av prostitution, där straffansvaret skulle träffa både säljare och köpare. Utredaren menade att en sådan kriminalisering skulle utgöra en viktig markering mot normaliseringen av prostitutionen samt skulle vara effektiv för att motverka fenomenet.⁵² Syftet med att kriminalisera både försäljning och köp var att tydliggöra att normen gäller för båda parter för att ge straffbudet en större effekt.⁵³ Många remissinstanser ställde sig frågande till förslaget, särskilt till det faktum att kriminaliseringen skulle omfatta även säljaren.⁵⁴

⁴⁷ Se SOU 1995:15 s. 44.

⁴⁸ Se SOU 1981:71.

⁴⁹ Ibid s. 145.

⁵⁰ Se Dir. 1993:31.

⁵¹ Se SOU 1995:15.

⁵² Ibid s. 224.

⁵³ Se SOU 1995:15 s. 227.

⁵⁴ Se remissammanställning Ds 1996:28.

I en proposition från 1997 presenterade regeringen, trots kritik från remissinstanser, ett förslag på att kriminalisera köp av sexuell tjänst, vilket emellertid inte omfattade försäljning av sexuell tjänst. Då regeringen var osäker på brottets placering, och med hänsyn till att 6 kap. BrB inom kort skulle genomgå revision, beslutade regeringen att brottet tillfälligt skulle regleras genom en särskild sexköpslag.⁵⁵ Den 29 maj 1997 beslutade därför riksdagen att införa ett förbud, och Lagen (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster, den så kallade sexköpslagen, antogs.⁵⁶ Lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1999, kom att bli världsunik då inget land tidigare kriminaliserat enbart köp av sexuell tjänst, utan att även straffbelägga försäljningen. Vid lagens införande låg straffet på böter eller fängelse i högst ett år. Lagen upphävdes 2005 när brottet istället infördes i 6 kap. BrB. 6 kap. BrB, som reglerar sexualbrotten, behandlar primärt brott mot person. Det diskuterades huruvida köp av sexuell tjänst skulle placeras där, eftersom lagen vid denna tid ansågs syfta till att skydda allmänna intressen. Lagrådet uttryckte redan vid sexköpslagens införande att en placering i BrB var motiverad.⁵⁷ Koppleribestämmelsen som även denna bedömdes ha andra skyddsintressen som primära, var även placerad i 6 kap. Därför ansåg man att då både sexköp och koppleri hänger samman med sexuallivet, dessa följaktligen bör vara placerade i ifrågavarande kapitel. Därefter har det skett en rad förändringar i bestämmelsen. Straffskalan kom att revideras 2011 då maximistraffet höjdes från sex månaders fängelse till fängelse i upp till ett år. Skälen för straffhöjningen ansågs vara en likformighet i bedömningen av straffvärde och påföljd som visats vid lagens tillämpning. Det efterfrågades därför en mer nyanserad bedömning vid allvarliga fall av brottet. Emellertid fortsatte normalpåföljden för brottet att vara böter, varför ytterligare straffhöjning ansågs vara motiverad.⁵⁸ En straffskärpning genomfördes därför och från den 1 augusti 2022 ströks bötesstraffet, som ej ansågs vara tillräckligt, ur straffskalan och kvar stod därmed endast ett fängelsestraff.⁵⁹

2.1.1 Det sociopolitiska klimatet vid sexköpslagens införande

2.1.1.1 Ett radikalfeministiskt inflytande

Flera författare är överens om att införandet av sexköpslagen var starkt färgat av de ideologiska strömningar som blomstrade vid tidpunkten. Kriminaliseringen infördes i en tid av radikalfeministisk diskurs. Grunden i diskursen är förståelsen för prostitution som en form av mannens patriarkala och strukturella dominans, vilken tar sig uttryck i

⁵⁵ Se prop. 1997/98:55 s. 104 och 106.

⁵⁶ Se prot. 1997/98:115. s. 3.

⁵⁷ Se prop. 2004/05:45 s. 104.

⁵⁸ Se prop. 2021/22:231 s. 61.

⁵⁹ Se SFS 2022:1043.

våldsutövningen gentemot kvinnor. Bland flera internationellt tongivande radikalfeminister kan Andrea Dworkin och Catharine MacKinnon nämnas. Enligt deras mening är prostitution i grund och botten våld, varför ett förbud mot brott i samband med prostitution förespråkas.⁶⁰ Dworkin har bl.a. beskrivit prostitution såhär:

What prostitution does in a society of male dominance is that it establishes a social bottom beneath which there is no bottom. It is the bottom. Prostituted women are all on the bottom. And all men are above it.⁶¹

Dworkin och MacKinnon har bidragit till den kriminaliseringsförespråkande diskurs som haft stor betydelse för införandet av sexköpslagen i Sverige.⁶² Innan radikalfeminismens intåg var skepsisen mot kriminalisering stor. På 70-talet bestod avståndstagandet mot prostitution främst i utgångspunkten i synen på prostitution som en del av en allt mer kommersialiserad sexualitet.⁶³ Med den under 80-talet uppmärksammade könsmaktsordningen, där kvinnor sågs som dess offer, kom alltså diskursen att ändras. Dodillet beskriver det som en förskjutning i debatten där mannen intog en förövarposition i förhållande till den sexsäljande kvinnan som sexualobjekt och offer. Denna förskjutning, menar Dodillet och Levy, är vad som sedan har legat till grund för sexköpslagens införande.⁶⁴ Vändningen var även starkt inspirerad av det internationella uppmärksammandet av våldet mot kvinnor som blossade upp under 1990-talets början. 1993 antog FN:s generalförsamling en deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor.⁶⁵ I deklarationen beskrivs våld mot kvinnor som en manifestation av de ojämlika maktförhållanden som råder mellan män och kvinnor, och påtvingad prostitution nämns som ett exempel på sådant våld.⁶⁶ Den radikalfeministiska rörelsen tog sig på svensk mark främst uttryck i kvinnojourernas arbete. ROKS, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, är ett exempel på en organisation som arbetade ihärdigt för att kriminalisera sexköp.⁶⁷ Organisationens arbete hade stor påverkan på den dåvarande regeringen, som under ledning av Carl Bildt tillsatte den utredning som sedan resulterade i betänkandet "Kvinnofrid".⁶⁸

⁶⁰ Se Levy (2015) s. 30.

⁶¹ Se Dworkin (1993) s. 10.

⁶² Se Levy (2015) s. 30.

⁶³ Se Dodillet (2009) s. 388.

⁶⁴ Ibid s. 324-235; Levy (2015) s. 30.

⁶⁵ Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993).

⁶⁶ Ibid s. 1-2.

⁶⁷ Se Dodillet (2009) s. 390-391.

⁶⁸ Ibid s. 394.

2.1.1.2 Sexarbetarperspektivet och liberalfeminismen

Den radikalfeministiska kriminaliseringsförespråkande diskursen som intågade i svensk lagstiftning gick emellertid inte förbi utan att uppmärksammas och ifrågasättas. Tvärtom väckte den svenska modellen stor uppmärksamhet. Bland motståndarna till strategin kan nämnas de som förhåller sig mer positiva till prostitution, eller sexarbete, som de vanligen väljer att benämna det. Levy beskriver det som ett "sex work paradigm" där utgångspunkten är ett annat narrativ än radikalfeminismens som uteslutande beskriver prostitution som kvinnoförtryck. Istället beskrivs sexarbete som ett legitimt yrke och som kvinnans egna och aktiva val.⁶⁹ Som exempel på ett land som har anammat ett sådant synsätt kan Nya Zeeland nämnas. Landets hantering av prostitution är unik då sexköp har avkriminaliserats. Nya Zeelands modell kan därför ses som den svenska modellens motpol, på en skala där båda får anses utgöra ytterligheter. Avkriminaliseringen genomfördes 2003 genom en Prostitution Reform Act. Syftet beskrivs inte enbart som en avkriminalisering, utan även som ett mer aktivt arbete för skydd av sexarbeters rättigheter, både genom att säkerställa skydd mot exploatering men även genom att arbeta för en trygg arbetsmiljö.⁷⁰ Bakgrunden till avkriminaliseringen var, liksom i Sverige, aktivism från rörelser som började växa fram. Till skillnad från Sveriges radikalfeministiskt inspirerade agenda var det i Nya Zeeland sexarbetarna som ledde rörelsen. Främst var det organisationen The New Zealand Prostitutes' Collective arbete som med störst framgång lobbade för en avkriminalisering. Under 90-talet fick rörelsen allt större stöd och även inflytande i de mer styrande organen, vilket kom att resultera i att förslaget om avkriminalisering 2003 röstades igenom.⁷¹

Nya Zeelands avkriminalisering är ett tydligt exempel på ett sexarbetarperspektiv. Det syns inte minst i det fokus som läggs på sexarbeters rättigheter, hälsa och arbetsvillkor. Det utgår från resonemanget att sexarbetare ska tillerkännas rättigheter likt vilket annat yrke som helst. Följaktligen är målet att legitimera sexarbete som yrke.⁷² Westerstrand beskriver därför perspektivet som en normaliseringsförespråkande diskurs som hon hävdar går hand i hand med liberalfeminismen. Kärnan i den liberalfeministiska argumentationen är kvinnans frihet att utan statlig inblandning själv välja vad hon vill göra med sin kropp.⁷³ Självbestämmanderätt är därför ett nyckelbegrepp för det

⁶⁹ Se Levy (2015) s. 38.

⁷⁰ Se Prostitution Reform Act (2003) s. 4.

⁷¹ Se Prostitution law reform in New Zealand, (2012).

⁷² Se Levy (2015) s. 38.

⁷³ Se Westerstrand (2012) s. 108.

liberalfeministiska argumentet att kriminalisering av sexköp är fel.⁷⁴ Dodillet beskriver kriminaliseringen som ett övergrepp mot kvinnan:

Staten ska naturligtvis förhindra att människor tvingas att utföra handlingar mot sin vilja, men att försvåra för fattiga eller förtryckta människor att sälja sexuella tjänster skyddar inte deras intimsfär utan är i själva verket ett övergrepp på deras sexuella självbestämmanderätt.⁷⁵

Motsättningarna i debatten kan jämföras med de meningsskiljaktigheter som även återfinns i diskussioner om hurvida det klassisk-liberala eller det kommunitaristiska perspektivet ska ha företräde i straffrättsliga avvåganden, vilket behandlas längre fram i uppsatsen.⁷⁶

2.1.2 Den straffbara gärningen

Köp av sexuell tjänst regleras i 11 § 6 kap. BrB. Straffbudet är formulerat som så att för köp av sexuell tjänst döms den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse. Paragrafens andra stycke anger att även situationer då ersättningen endast har utlovats eller då någon annan har förmedlat den ska omfattas. Bestämmelsen är könsneutral och saknar åldersgräns. 11 § är emellertid subsidiär i förhållande till övriga bestämmelser i 6 kap., däribland 9 § som avser utnyttjande genom köp av sexuell tjänst av barn under 18 år.⁷⁷ Den ersättning som i paragrafen åsyftas kan bestå i pengar eller annan egendom, exempelvis alkohol eller narkotika. En betalning som utgör en förutsättning för att den sexuella tjänsten ska genomföras är tillräcklig för att köparen ska hållas ansvarig för handlingen. Brottet behandlas som fullbordat efter att den sexuella tjänsten är utförd, och fall där den sexuella tjänsten ej fullbordas hanteras som försöksbrott. Det finns vidare, enligt paragrafens andra stycke, inget krav på att den som nyttjar den sexuella tjänsten är densamma som står för ersättningen. Detta innebär att en person som enbart står för ersättningen kan dömas till medhjälp enligt reglerna i 23 kap. BrB.⁷⁸ Utmärkande för sexköpsbrottet är att säljarens medverkan räknas som nödvändig. Detta innebär att dennes medverkan är essentiell för brottets genomförande, varför medverkansreglerna i 23 kap. BrB inte blir tillämpliga. Emellertid kan andra personer hållas ansvariga som medverkande. Den sexuella förbindelsen ska vara tillfällig och därför faller mer stadigvarande förbindelser mellan makar eller sambos utanför det straffbara området. Däremot hindrar det inte en köpare som av samma person regelbundet köper sexuella handlingar från att dömas för brott. I sådana situationer

⁷⁴ Se Dodillet (2009) s. 552.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Se avsnitt 2.3.

⁷⁷ Se prop. 2004/05:45 s. 105.

⁷⁸ Se JUNO lagkommentar till 6 kap. 11 § BrB.

behandlas varje enskilt köp som en brottslig gärning.⁷⁹ Avslutningsvis krävs för ansvar att gärningspersonen agerat uppsåtligt i förhållande till samtliga gärningsomständigheter.⁸⁰

2.1.3 Skyddsintressen

En återkommande fråga då köp av sexuell tjänst behandlas är vilket, eller vilka, intressen som brottet avser att skydda.⁸¹ Såväl i doktrin som i förarbeten och rättstillämpningen ter sig bedömningen vara förknippad med en rad frågetecken. Vid revideringen av 6 kap. BrB uppmärksammades frågan i diskussionen om brottets placering.⁸² Sedan brottets införande i BrB har diskussionen om skyddsintressen fortsatt, särskilt i förarbeten där det konstaterats att prostitutionens skador är många, att de träffar både individen och samhället i stort, och att skyddsintresset därför inte enbart går att hänföra till ett enskilt.⁸³

2.1.3.1 NJA 2001 s. 527

I rättstillämpningen har ett fall från Högsta domstolen, NJA 2001 s. 527, varit tongivande. I målet diskuterar HD frågor avseende skyddsintressen, straffmätning och påföljdsval vid prostitution. Den tilltalade hade erkänt att han skaffat sig en tillfällig sexuell förbindelse i utbyte mot en ekonomisk ersättning, varför han dömdes. Påföljdsbedömningen inleddes med en utredning av det ifrågavarande skyddsintresset. I domen beskriver rätten hur lagstiftarens vilja avseende skyddsintresse är något otydlig och att vägledning därför får sökas i huruvida samtycket kan utgöra en ansvarsfrihetsgrund.⁸⁴

24 kap. 7 § BrB anger att en gärning som föregåtts av samtycke från personen mot vilken gärningen riktas endast är brottslig om gärningen med hänsyn till den skada, kränkning eller fara som den medför, alternativt sett till dess syfte eller omständigheter, är oförsvarlig.⁸⁵ Det krävs vidare att den som lämnar samtycket är behörig att förfoga över intresset i fråga och att personen är kapabel till att förstå samtyckets innebörd, samt är den mot vilken gärningen riktas. Här aktualiseras följaktligen primärt brott mot den enskilde snarare än brott mot det allmänna. Vid intressen utöver den enskildes saknas en specifik person som förfogar över intresset, varför samtycket blir utan verkan. Avseende köp av sexuell tjänst är dessutom

⁷⁹ Se prop. 2004/05:45 s. 105.

⁸⁰ Se JUNO lagkommentar till 6 kap. 11 § BrB.

⁸¹ Jfr avsnitt 2.3.1.

⁸² Se prop. 2004/05:45 s. 104; jfr avsnitt 2.1

⁸³ Se prop. 2010/11:77 s. 6; prop. 2021/22:231 s. 528; SOU 1995:15 s. 212-213.

⁸⁴ Se NJA 2001 s. 527 s. 528.

⁸⁵ Ibid.

samtycket en nödvändig förutsättning för brottets genomförande.⁸⁶ Detta menar domstolen tyder på ett skyddsintresse hänförligt till den allmänna ordningen. Även det faktum att den prostituerade vanligen kallas som vittne i förhandlingar tyder på ett sådant förhållande.⁸⁷

2.1.4 Målsägandestatus

Kopplad till frågan om skyddsintressen är även vilken roll den prostituerade får i rättsprocessen, mer specifikt i vilken utsträckning denne har möjlighet att erkännas målsägandestatus. I en rapport från Brå från 2022 analyseras hur stor andel av sexköpsärendena där målsägandestatus för den prostituerade aktualiserats. Genom en ärendestudie baserad på 216 ärenden konstaterades att den identifierade säljaren i 71 procent hanterats som vittne, i 16 procent som målsägande och att det i resterande 13 procent saknas uppgifter om rättslig ställning.⁸⁸ Bland de ärenden där prostituerade fått målsägandestatus behandlas vanligen andra brott utöver sexköp. Exempel på sådana brott är våldtäkt, koppleri och människohandel.⁸⁹

20 kap. 8 § RB anger i en definition av "målsägande" att denne utgörs av personen eller personerna mot vilket brottet är begånget eller som blivit förnärad eller lidit skada av brottet. Det råder i doktrin oklarheter vad det i realiteten innebär att vara "den mot vilken brottet är begånget". Heuman menar att bedömningen bör utgå från skyddsintresset, och att det är bäraren av skyddsintresset som följaktligen erhåller målsägandestatus. För de fall bedömningen om skyddsintresse är svår får hänsyn, menar Heuman, tas till brottets skadeverkningar utifrån en bedömning i varje enskilt fall.⁹⁰

Då den prostituerade inte är ensam om att förfoga över det skyddade intresset – det allmänna intresset – positioneras denne därför ej per automatik som målsägande.⁹¹ Brottsens placering i 6 kap. vittnar emellertid om ett intresse som sträcker sig utöver det allmänna.⁹² Brå uttrycker dock att placeringen inte är avgörande för bedömningen om målsägandestatus. Så är fallet särskilt om flera skyddsintressen kan realiserars. Istället ska det individuella brottet som sådant, snarare än brottstypen, ligga till grund för bedömningen.⁹³ I Brå:s rapport menar författarna att det därför saknas

⁸⁶ Jfr avsnitt 2.1.2.

⁸⁷ Se NJA 2001 s. 527, s. 528-529.

⁸⁸ Se Brå (2022) s. 103.

⁸⁹ Ibid s. 104.

⁹⁰ Se Heuman (1973) s. 35 och 44-45.

⁹¹ Se SOU 2010:49 s. 249.

⁹² Jfr avsnitt 2.1.3.

⁹³ Se SOU 2010:49 s. 250.

hinder mot att bedöma en person som utnyttjas i prostitution som målsägande.⁹⁴

Om den prostituerade hade erkänts målsägandestatus hade det fått en rad effekter som följd. Framst menar Brå att det i praktiken hade inneburit en förskjutning från skyddsintresset avseende det allmänna till att snarare primärt behandlas som ett brott mot person.⁹⁵ Vidare skulle det innebära ett bredare stöd till den prostituerade som bland annat skulle få rätt till mer insyn i förundersökningen, och även blivit berättigad ett målsägandebiträde.⁹⁶ Enligt Brå skulle det även leda till ett i allt större grad beaktande av försvårande omständigheter i rättsprocessen.⁹⁷

2.1.5 Andra lagregler av särskilt intresse

Utöver förbudet mot köp av sexuell tjänst finns det en rad andra bestämmelser som tillämpas i syfte att motverka prostitution. Som exempel kan BrB:s regler om koppleri, människohandel och utnyttjande genom köp av sexuell handling av barn nämnas. I det följande behandlas de i korthet.

En första sådan bestämmelse är förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell tjänst. Förbudet har funnits sedan BrB:s införande.⁹⁸ Idag återfinns bestämmelsen i 6 kap. 9 § BrB som anger ett förbud mot att förmå ett barn som inte fyllt arton år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling.

En andra bestämmelse av relevans är koppleriparagrafen. När BrB år 1965 ersatte 1964 års strafflag innehöll denna en bestämmelse om förbud mot koppleri. Straffades gjordes den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjade eller utnyttjade annans otuktiga levnadssätt, samt den som förledde en person under 21 år till ett sådant levnadssätt.⁹⁹ Idag återfinns koppleribestämmelsen i 6 kap. 12 § BrB som anger att för koppleri döms den som genom främjande, eller på ett otillbörligt sätt, ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Straffet för brottet ligger på fängelse i upp till fyra år. Brottet betraktas som grovt om det utgjort en del av en större verksamhet, medfört betydande vinning eller om brottet inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av en annan person. Syftet med bestämmelsen är att motverka prostitution, vilket förtydligas genom uttrycket "tillfälliga sexuella förbindelser" som

⁹⁴ Se SOU 2010:49 s. 250.

⁹⁵ Se Brå (2022) s. 107.

⁹⁶ Ibid s. 109-110.

⁹⁷ Ibid s. 111; Jfr avsnitt 4.8.

⁹⁸ Se SOU 2010:49 s. 86.

⁹⁹ Se JUNO lagkommentar till 6 kap. 12 § BrB.

även återfinns i sexköpsbestämmelsen.¹⁰⁰ Det olovliga främjandet kan förekomma i olika former, exempelvis genom att upplåta fastighet för användning i prostitutionssyfte. Avgörande är om gärningsmannens gärning på något vis skapat möjlighet alternativt underlättat för någon annans köp av sexuell tjänst.¹⁰¹

Ytterligare ett brott som vanligtvis kommer på tal i samband med att prostitution behandlas är människohandel. Prostitution och människohandel beskrivs tillsammans som orsaker till utnyttjandet av flickor och kvinnor för sexuella ändamål. Människohandel beskrivs i sin tur som en bidragande del i prostitutionen då många av de som utnyttjas kommer från utlandet, och vanligen mer eller mindre tvingas till Sverige för att prostituera sig.¹⁰² Den nuvarande bestämmelsen som reglerar människohandel infördes 2004 i BrB. Bakom införandet stod en rad åtgärder som presenterats på internationell nivå i syfte att få bukt med människohandeln, och kvinnohandeln i synnerhet.¹⁰³ Brottet, som regleras i 4 kap. 1 a § BrB, består av flera led och träffar situationer där någon med otillbörliga medel, exempelvis tvång, rekryterar eller transporterar en person för ett särskilt syfte. Syftet kan variera från sexuella ändamål till avlägsnande av organ, samt krigstjänst eller tvångsarbete. Dessutom kan även annan verksamhet "som innebär nödläge för den utsatte" omfattas. Straffet för gärningen är fängelse från två och upp till tio år.

2.2 Norsk rätt

Frågan om att förbjuda köp av sexuell tjänst har i flera omgångar varit på tapeten i Norge. 1982-83 undersöktes frågan av Justitiedepartementet och var även i samband därmed ute på en remissrunda. Många ställde sig negativa till en kriminalisering och utredningen kom därför fram till att inte införa någon sådan. Främst argumenterades för en risk att leda prostitutionen ner under jord och således minska chanserna för polis och socialtjänst att komma åt den.¹⁰⁴ Frågan kom att prövas igen 1986/87. Denna gång var det diskussionen om HIV och AIDS och huruvida dess spridning ökade genom prostitution, vilket föranledde att debatten återigen blossade upp. Det ansågs emellertid som osannolikt, med hänvisning till eventuella verkställighetsproblem, att en kriminalisering skulle kunna förebygga sjukdomen.¹⁰⁵ Justitiedepartementet tillsatte 1995 en kommitté med uppdrag att granska och presentera förslag till revidering av

¹⁰⁰ Jfr 6 kap. 11 och 9 §§ BrB.

¹⁰¹ Se JUNO lagkommentar till 6 kap. 12 § BrB; Jfr NJA 1976 s. 202 där den dömde upplåtit lokal till offentlig bordell.

¹⁰² Se Skr. 2007/08:167 s. 3.

¹⁰³ Se JUNO lagkommentar till 4 kap. 1 a § BrB.

¹⁰⁴ Se Ot.prp.nr. 28 s. 115-116.

¹⁰⁵ Ibid s. 116.

straffelovens sedlighetskapitel. Som ett resultat presenterades 1997 en statlig utredning där en kriminalisering av sexköp återigen presenterades som utesluten.¹⁰⁶ Vid en revidering av straffelovens sexualbrottslagstiftning år 2000 infördes ett förbud mot köp av sexuell tjänst från minderåriga. I propositionen uttalades att frågan om en generell kriminalisering av sexköp skulle utvärderas igen efter två år. Fram till att sexköpslagen antogs saknades det alltså straffbud som tog sikte på sexköp från andra än minderåriga.¹⁰⁷ 2003 tillsatte som utlovat Justitiedepartementet en arbetsgrupp i syfte att undersöka ytterligare lagreglering av prostitution. Arbetsgruppen skulle jämföra argument för och emot kriminalisering och jämförelsen skulle baseras på erfarenheter av lagstiftningen i Sverige, där ett generellt förbud gäller, och på den i Nederländerna där bordellverksamhet var legaliserad. Utredningen resulterade i rapporten "Sexkjøp i Sverige og Nederland – reguleringer og erfaringer". Utifrån vad som presenterats i rapporten beslutade regeringen, återigen, att inte kriminalisera sexköp.¹⁰⁸ 2007 kom en vändning. De tre dåvarande regeringspartierna bestämde sig nu för att kriminalisera köp av sexuella tjänster. Förslaget, som skickades ut på remissrunda, angav som skäl för kriminalisering att prostitution och människohandel prompt måste bekämpas. Mer specifikt skulle lagstiftningen förändra attityder, minska efterfrågan och marknaden samt förhindra att personer drivs in i prostitution och människohandel. Lagstiftningen skulle motsvara den svenska modellen.¹⁰⁹ 2007-2008 presenterade Justitie- och polisdepartementet i en proposition förslag på kriminalisering. 2008 beslutade Stortinget (riksdagen) att kriminalisera sexköp, och från den 1 januari 2009 gäller bestämmelsen om förbud mot köp av sexuella tjänster.¹¹⁰ Bestämmelsen återfinns nu i 316 § i straffelovens 26 kap, där övriga sexualbrott även regleras. Bestämmelsen lyder enligt följande:

Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som

- a. skaffer seg eller en annen seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
- b. oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c. på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Tillsammans med förbudet mot sexköp syftar även, liksom i Sverige, förbudet mot koppleri och människohandel till att motverka prostitution.¹¹¹

¹⁰⁶ Se NOU 1997 Seksuallovbrudd.

¹⁰⁷ Se Vista Analyse (2014) s. 20; Ot.prp.nr 48 (2007-2008) s. 1.

¹⁰⁸ Se Vista Analyse (2014) s. 20.

¹⁰⁹ Ibid s. 21; Se Justis- og politidepartementet (2007) s. 2.

¹¹⁰ Se Vista Analyse (2014) s. 21.

¹¹¹ Ibid s. 24.

Koppleri, eller främjande av andras prostitution, förbjuds i straffelovens 315 §, och bestämmelsen liknar i stor utsträckning motsvarande bestämmelse i svensk rätt.¹¹² I samma paragraf definieras begreppet “prostitution” enligt följande:

Med prostitusjon menes i denne paragraf at en person mottar vederlag for å ha seksuell omgang eller foreta seksuell handling med en annen eller for å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.¹¹³

Vidare är människohandel kriminaliserad enligt 257 §. Även denna bestämmelse är formulerad i likhet med förbudet mot människohandel i svensk rätt.¹¹⁴

2.2.1 NOU 2022:21 – ett avkriminaliseringsförslag

Den 19 december 2022 presenterade Straffelovrådet, motsvarande det svenska Lagrådet, utredningen “Straffrettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten – Forslag till reform av straffeloven kapitel 26”, som syftade till att utreda eventuella ändringar av sexualbrottslagstiftningen.¹¹⁵ Det presenteras i utredningen ett förslag på avkriminalisering av brottet köp av sexuell tjänst. Rådet anser att prostitutionens skador bör kunna hanteras med andra, mindre ingripande, åtgärder. Mer specifikt menar de att våld och sexuella övergrepp mot personer som säljer sex ska hanteras som just detta och inte genom generella förbud mot köp av sexuell tjänst. Rådet hänvisar till andra bestämmelser i straffeloven, däribland bestämmelsen om våldtäkt i 291 §, förbudet mot människohandel i 257 § samt hallikförbudet i 315 §.¹¹⁶ Förslaget och vad det innebär mer specifikt undersöks nedan i uppsatsens diskursiva analys.¹¹⁷

2.3 Det straffrättsliga sammanhanget – utgångspunkter och riktlinjer

Följande avsnitt ägnas åt en redogörelse för de utgångspunkter och förhållningssätt som straffrätten vilar på och som ligger till grund för bedömningar om kriminalisering. Syftet med denna introduktion är att måla upp den straffrättsliga karta som prostitutionsdebatten senare ska nålas fast vid. Inledningsvis presenteras de utgångspunkterna som ligger till grund för kriminaliseringsbedömningar, och hur straffrättens

¹¹² Se avsnitt 2.1.3.

¹¹³ Se 315 § straffeloven.

¹¹⁴ Se avsnitt 2.1.3.

¹¹⁵ Se NOU 2022:21.

¹¹⁶ Ibid s. 249.

¹¹⁷ Se kapitel 3.

övergripande och bärande idé ideologiskt är sprungen ur en liberal teori om den autonoma individen. Därefter presenteras de alternativa, mer kommunitaristiska förhållningssätt som, enligt doktrin, bör tillerkännas högre straffrättslig status. Detta avsnitt är således ägnat åt att kartlägga de etablerade förväntningarna på vad straffrätten *ska göra* samt ställa dessa mot nyare synsätt avseende vad straffrätten *faktiskt bör göra*. Straffrätten består emellertid av en rad principer för kriminalisering. Jag kommer inte att uttömmande gå in på vilka dessa generella principer är, utan lyfter enbart dem som hamnat i fokus i prostitutionsdiskursen.

2.3.1 Riktlinjer vid kriminalisering

Det finns inom juridiken ett flertal etablerade riktlinjer för hur straffrätten bör användas. Straffrättens grundläggande syfte är att reglera vilka gärningar som är straffbelagda, vad som krävs för att en person ska anses ha begått ett brott, när en gärningsman kan dömas och vilka straff och påföljder som den dömda ska åläggas.¹¹⁸ Inom straffrätten talas det ofta om en "kärnstraffrätt" som åsyftar den straffrättsliga regleringen av beteenden som anses vara så pass allvarliga att kriminalisering blir nödvändig. Inom kärnstraffrätten ligger handlingar som berör värden såsom liv och hälsa, egendom och gällande samhällsordning. En grundpremiss inom straffrätten är att den ska användas endast vid de mest förkastliga gärningarna. Ett begrepp som används är "ultima ratio" som just beskriver kriminalisering som en sista åtgärd. Kriminalisering ska alltså användas med försiktighet.¹¹⁹ Med utgångspunkt i kärnstraffrätten har ett antal kriterier för bedömningen av om något ska kriminaliseras respektive avkriminaliseras utformats. Beteenden kopplade till värden som ligger utanför kärnstraffrätten bör således även lämnas utanför straffrättslig inblandning i form av kriminalisering. Inom straffrätten ställs det därför krav på att skyddsintressen, kopplade till kärnstraffrätten, motiveras för att straffrättslig inblandning ska kunna legitimeras.¹²⁰

Skyddsintresset, och att kunna identifiera samt motivera detta, är därför en straffrättslig grundsten. Mer exakt krävs att straffbudet i fråga riktar sig mot ett konkret skyddsvärt intresse. Straffrätten måste med andra ord vara ändamålsbunden. Bedömningen om skyddsintressets giltighet är beroende av och ändras i takt med rådande samhällsutveckling. Härtill räknas såväl privata intressen som gruppintressen och offentliga intressen. Ett självklart skydd har etablerats kring liv och hälsa, frihet och allmän ordning, men även fler skyddsintressen kan bedömas relevanta. Vidare krävs att lagstiftaren tydligt kan motivera straffrättslig reglering utifrån

¹¹⁸ Se SOU 2013:38.

¹¹⁹ Ibid s. 479.

¹²⁰ Ibid s. 481.

skyddsintresset.¹²¹ Efter att skyddsintresset har identifierats måste lagstiftaren därför undersöka huruvida det beteende som ska kriminaliseras anses kunna orsaka skada för det påstådda skyddsintresset.¹²² För att göra en sådan bedömning måste först och främst skadebegreppet utredas. Inom den liberala teorin har därför John Stuart Mills skadeprincip blivit tongivande, vilken kommer att introduceras nedan.¹²³

2.3.2 En klassisk-liberal utgångspunkt

Frågor kring hur och om straffrätten bör användas är starkt kopplade till ideologi och den klassisk-liberala ideologin kan beskrivas som inom straffrätten allmänt vedertagen.¹²⁴

Tanken om individens fredande från staten utgör en grundsten i det liberala synsättet. Denna tanke syns i straffrättsliga sammanhang på så sätt att statens inflytande ska begränsas. Individen betraktas som ett rationellt subjekt som ansvarar för sina gärningar och val, och som står oberoende, frikopplad från något sammanhang. Det talas därför främst om ett negativt frihetsbegrepp, alltså en frihet i att fredas från statens ingripanden, inskränkningar och tvång. Detta ideal om straffrätten som begränsad, kan kopplas till kärnstraffrätten.¹²⁵ Av straffrättslig relevans är således även kravet på individens klandervärdhet vid bestraffning, alltså att individen i det enskilda fallet kan anses ha handlat klandervärdt.¹²⁶

2.3.2.1 Autonomi som straffrättens grundläggande koncept

En av den klassisk-liberala ideologins grundstenar är följaktligen principen om autonomi. Motsatsen till autonomi är heteronomi, som innebär en osjälvständighet i form av ett styre utifrån.¹²⁷ Principen bygger på en tanke om ett neutralt förhållningssätt från staten, särskilt i relation till värderingen av medborgarnas val.¹²⁸ Staten ska behandla medborgaren som en fri individ kapabel att bilda en egen uppfattning om vad som är ett gott liv och utefter sina egna uppfattningar handla självständigt. Denna frihet inbegriper även en rätt att begå misstag.¹²⁹

På det straffrättsliga området talas det ofta om självbestämmanderätt som en synonym till autonomibegreppet. Självbestämmanderätten beskrivs som en privat sfär som ska fredas från det allmännas synpunkter och

¹²¹ Se SOU 2013:38 s. 482-483.

¹²² Ibid s. 484.

¹²³ Ibid s. 484; Se avsnitt 2.3.2.2.

¹²⁴ Se Lernstedt (2007) s. 122.

¹²⁵ Ibid s. 132.

¹²⁶ Se Lernstedt (2007) s. 133.

¹²⁷ Se Jacobsen (2022) s. 282.

¹²⁸ Se Rothstein (1994) s. 39.

¹²⁹ Ibid s. 43.

inblandning, särskilt i form av bestraffning. Med ett renodlat sådant resonemang kan det exempelvis hävdas att en person själv får ansvara för och bestämma över vad denne vill göra med sin kropp. Asp och Ulväng menar att detta, ur ett straffrättsligt perspektiv, innebär en presumtion mot att kriminalisera i den privata sfären, och att denna ska fredas från moraliserande straffrätt. Den straffrättsliga inblandningen ska istället begränsas till att endast omfatta beteenden som riskerar hota intressen utanför den privata sfären.¹³⁰

2.3.2.2 Skadeprincipen

Som konstaterats ovan är skadebedömning relevant både gällande vad som ska få åtnjuta straffrättens skydd, men även för straffbudens utformning. En utgångspunkt är kravet på att andra skadas, vilket är ägnat att begränsa användandet av paternalistisk eller moralistisk lagstiftning. Med paternalistisk lagstiftning menas sådan som träffar en individs självskadande gärningar och följaktligen fråntar individen sin suveränitet i förhållande till sin egen person. Begreppet brukar i straffrättsligt språkbruk användas med en något negativ klang när statliga åtgärder i syfte att skydda medborgaren används trots att det inskränker medborgarens frihet. I praktiken behandlas det således som ett inskränkande av individens autonomi.¹³¹ Moralistisk lagstiftning är istället lagstiftning vars syfte är att styra den allmänna moralen i samhället.¹³² Svaret på frågan om huruvida paternalistisk respektive moralistisk lagstiftning ska accepteras får sökas i mer ideologiska föreställningar kring statens roll och inblandning eller icke-inblandning i medborgarens liv. Utifrån det klassisk-liberala perspektivet bör emellertid sådan lagstiftning strikt undvikas medan det kommunitaristiska perspektivet inte förespråkar ett sådant strängt förbud.¹³³ Ett verktyg som utformats för att undvika paternalistisk eller moralistisk lagstiftning är Mills skadeprincip.

John Stuart Mill formulerade sin skadeprincip i syfte att ge en måttstock vid bedömningen av vad staten ska kunna kriminalisera. Principen presenterades av Mill i boken *On Liberty* som utgavs 1859. Mill formulerade principen enligt följande:

That Principle is, that the sole end for which mankind are warranted, individually or collectively, in interfering with the liberty of action of any of their number, is self-protection. That the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others.¹³⁴

¹³⁰ Se Asp och Ulväng (2007) s. 60-62.

¹³¹ Se SOU 2013:38 s. 484.

¹³² Ibid s. 134.

¹³³ Se SOU 2013:38 s. 484; avsnitt 2.3.3.

¹³⁴ Se Mill (2009) s. 14.

Enligt Mill finns det alltså endast en verksamhetssfär där individen bär på ett ansvar gentemot samhället, nämligen när ens handlingar berör andra människor. Utgångspunkten är enligt Mill individen som en oinskränkt härskare över sig själv, sin kropp och sin själ. Vad gäller sådant som endast rör individen själv är dennes oberoende därför absolut. Emellertid kan maktutövning från statens sida, och ett inskränkande av individens negativa frihet, motiveras då individens handlingar är till skada för någon annan.¹³⁵

2.3.3 Ett kommunitaristiskt förhållningssätt

Den klassisk-liberala positionen med autonomi och självbestämmanderätt i fokus är emellertid inte helt och hållet fredad från kritik. Kritiken härrör främst ur ett mer kommunitaristiskt perspektiv som kan ställas som kontrast till den klassisk-liberala positionen. Den kommunitära principen bygger på tanken om staten som skyldig att arbeta för kollektiva moraliska principer genom att mer aktivt ta ställning till vad som ska ses som ett bra liv och leverne. I motsats till den liberala tanken om autonomi, där ett individperspektiv präglar synen på medborgarna, står alltså här kollektivet i fokus.¹³⁶ Lernestedt anser att samhället, och gemenskapen som en del av detta, i straffrätten bör tillägnas ett större utrymme. En sådan aspekt innebär ett frångående av tanken om individualintressen som det enda värdigt straffrättens skydd. Enligt Lernestedt är universalintressen i praktiken endast en förlängning av individens intressen och som därför alltså i grunden bör skyddas av straffrätt. Lernestedt ifrågasätter även det inom straffrätten etablerade dikotomiska motsatsförhållandet mellan individuell frihet och statlig straffrättslig inblandning, och argumenterar för att fokus snarare ska ligga på vilka värden som samhället ska premiera.¹³⁷ Zila menar likt Lernestedt att det alltid finns en gnutta kollektivism även i klassisk-liberalt motiverad straffrättslig inblandning. Likt Lernestedt anser Zila att kollektivets intresse hänger samman med individens, och ett beteende som av staten kriminaliseras visar på att sådan inblandning ligger i statens och kollektivets intresse. Det är därför endast med straffrätten som samhällliga intressen kan erhålla skydd.¹³⁸ Hårddraget kommunitära kritiker menar följaktligen att det till syvende och sist saknas något sådant som en autonom individ då principen om autonomi är skapad ur falska föreställningar om att individen är självständig, och utan hänsyn till kollektivets betydelse.¹³⁹ Den klassisk-liberala positionen menar därför Lernestedt vara i behov av

¹³⁵ Se Mill (2009) s. 14-19.

¹³⁶ Se Rothstein (1994) s. 44.

¹³⁷ Lernestedt (2007) s. 122-124.

¹³⁸ Se Zila (2002) s. 750.

¹³⁹ Se Rothstein (1994) s. 49.

revidering då den i alltför stor utsträckning utgår från statiska uppfattningar om världen och samhället, staten och individen. Istället för att se staten och individen som de enda relevanta aktörerna, måste här även räknas in grupper och samhällsgemenskap, särskilt i bedömningar om kriminalisering.¹⁴⁰

3 Analys

3.1 Inledning

Mot bakgrund av det ramverk som presenterats i uppsatsens inledande kapitel följer nedan en textanalys. I syfte att undersöka teman, särskilt de som är relevanta för en bedömning om autonomi kontra sårbarhet, har jag undersökt problemformuleringar och argumentationsmodeller med diskursanalytiska verktyg. Det analyserade materialet utgörs av en rad policydokument, alltså politiska handlingsdokument av varierande format, som på olika sätt behandlar prostitution.

3.2 Vad är problemet egentligen?

I de policydokument som Sverige och Norge har producerat avseende prostitutionen syns skilda beskrivningar, problemrepresentationer, av vad problemet med prostitutionen faktiskt är. En undersökning av problemformuleringarna syftar till att tydliggöra hur länderna prioriterar i sina straffrättsliga avväganden och varför.

3.2.1 Sverige: bristande jämställdhet mellan kvinnor och män

Enligt den syn på sexhandeln som ligger till grund för svensk jämställdhetspolitik är sexhandeln således en form av manligt våld mot kvinnor och ett av de mer extrema uttrycken för en ojämlikhet som tar sig uttryck i att män kan köpa och utnyttja kvinnor och barn och behandla dem som varor.¹⁴¹

Prostitution är vidare ett allvarligt hot mot att uppnå jämställdhet mellan könen och innebär inte sällan en cynisk och hänsynslös exploatering av redan utsatta personer. Att förebygga och bekämpa prostitution är därför ett angeläget samhälleligt intresse.¹⁴²

De problemformuleringar som presenterats ovan är hämtade från relativt nya rättsliga dokument som behandlar prostitution, det första från 2010 och det andra från 2022. Dessa problemrepresentationer ge uttryck för

¹⁴⁰ Se Lernstedt (2007) s. 122.

¹⁴¹ Se SOU 2010:49 s. 55.

¹⁴² Se prop. 2021/22:231 s. 62.

prostitutionens hot mot ett jämställt samhälle. Jämställdhetsaspekten anses i sin tur föranleda ett samhälleligt och allmänt intresse. De grundläggande antaganden som går att utläsa i framställningen av problemet är först och främst att behandlingen av kvinnor och barn som varor är något negativt. Detta är en fundamental grund i ett jämställt samhälle, och prostitutionen, som ett uttryck för mäns våld mot kvinnor, är och bör behandlas som ett närvarande hot. Trots att antagandet kan beskrivas som basalt – att mäns våld mot kvinnor utgör en negativ kraft kan ses som en etablerad och allmänt vedertagen sanning – kan det ändå ställas emot flera andra idag rådande argument som bygger på motsatta antaganden.¹⁴³ I problemrepresentationen syns tydliga radikalfeministiska tendenser med könsojämlikhet och maktobalans som sin grund. Ur ett sexarbetarperspektiv är det faktum att en kvinna säljer sin kropp – att kroppen “behandlas som en vara” – snarare något som anses bör normaliseras. En kvinnas rätt att sälja sin kropp, och följaktligen bruka denna som en vara, eller kanske snarare redskap, i sitt yrke som “sexarbetare” är ur ett sexarbetarperspektiv inte ett problem. Problemet beskrivs snarare som det motsatta, det vill säga samhällets motstånd mot en sådan normalisering med stigmatisering som effekt.¹⁴⁴

3.2.2 Norge: prostitution och människohandel som i sig icke önskvärda beteenden

I Norge å andra sidan drivs inte kriminaliseringen av sexköp av jämlikhetsargument i lika stor utsträckning. Istället beskrivs hur:

Regjeringen ønsker å kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester (i det følgende også omtalt som sex-kjøp) som ledd i å bekjempe prostitusjon og menneskehandel. Det er regjeringens målsetning at straffebudet vil bidra til å endre holdninger, redusere etterspørselen og dermed markedet for prostitusjon, og være med på å forhindre at kvinner og menn drives til prostitusjon eller utsettes for menneskehandel.¹⁴⁵

I problemrepresentationen beskrivs prostitution som ett problem som tillsammans med människohandeln måste bekämpas. Till skillnad från Sverige, tycks här jämställdheten inte utgöra en uttalad del av kriminaliseringens agenda. Här ser vi alltså ett tydligt exempel på tystnader, vad som *inte* problematiseras.¹⁴⁶ Att jämställdhet i norsk rätt inte nämns är förmodligen inget slarvigt förbiseende. Istället visar det på en alternativ syn på prostitution, där den radikalfeministiska förklaringen, likt i Sverige, inte utgör grund för kriminaliseringen.

¹⁴³ Jfr avsnitt 3.5.

¹⁴⁴ Jfr avsnitt 2.1.1.1; Se Nussbaum (1998) s. 693-695.

¹⁴⁵ Se Justis- og politidepartementet (2007) s. 2.

¹⁴⁶ Jfr Bacchi (2009) s. 9.

Problemrepresentationerna bör finnas med i åtanke då de förstärks genom uppsatsens resterande analys.

3.3 Prostitutionen ska kontextualiseras

Det kontextualiserande sårbarhetsperspektivet innebär, med avseende på brottet köp av sexuell tjänst, ett erkännande av sexualitetens strukturellt förknippade karaktär.¹⁴⁷ Detta synsätt kan på grund därav ställas i kontrast till den liberala straffrättens grundtanke om den autonoma individen.¹⁴⁸

Utmärkande i 1981 års prostitutionsutredning är att det för första gången i bedömningen av prostitutionens orsaker görs ett hänsynstagande till kontext.¹⁴⁹ Det framgår särskilt i följande citat:

Man har nästan fullständigt försummat att intressera sig för övriga inblandade parter, kunder och kopplare. Inte heller har man tagit någon hänsyn till förhållandena i det omgivande samhället, könsrollerna eller – beträffande kvinnorna – arbetsmarknadssituationen. För att en förklaring till fenomenet prostitution skall kunna ges måste emellertid dessa omgivande faktorer beaktas.¹⁵⁰

I uttalandet efterfrågas en mer kontextualiserad syn på prostitutionen. Detta synsätt kan i allra högsta grad associeras till sårbarhetsteorierna.¹⁵¹ Ett sätt att betona prostitutionen som orsakad av ett sammanhang, en kontext, är att lyfta den kontextualiserade sexualiteten. Sexualitetens betydelse har bland annat i förarbeten beskrivits såhär:

Liksom varje samhälle har organiserat sin ekonomi, har sålunda samhällen också organiserat sin sexualitet och bildat sociala arrangemang med vars hjälp biologins råmaterial av drift har fogats i ett kulturmönster.¹⁵²

I utredningen beskrivs sexualiteten som ett tydligt exempel på människan som formbar och påverkad av omkringliggande sociala sammanhang.¹⁵³ Andersson har betonat hur detta strukturella perspektiv kan brukas i straffrättsliga bedömningar utan att nödvändigtvis kollidera med individperspektivet.¹⁵⁴ Således är det möjligt att se individen som enskild

¹⁴⁷ Jfr Andersson (2016) s. 38.

¹⁴⁸ Jfr avsnitt 2.3.2.1.

¹⁴⁹ Se SOU 1981:71.

¹⁵⁰ Ibid s. 95.

¹⁵¹ Jfr Fineman (2008) s. 1-4; Andersson och Wegerstad (2016) s. 18.

¹⁵² Se SOU 1981:71 s. 96.

¹⁵³ Jfr avsnitt 2.3.3.

¹⁵⁴ Se Andersson (2012); Andersson (2016) s. 38.

och samtidigt erkänna dennes bundenhet till samhällets maktstrukturer.¹⁵⁵ Samtidigt menar Andersson att det inom straffrätten finns ett dikotomiskt förhållande mellan sex och straff. Motsättningen består i sexualitetens strukturellt förknippade karaktär i kontrast till den mer liberalt baserade straffrätten. Det strukturella i det sexualiserade våldet anser Andersson motivera en straffrätt, mer specifikt kriminalisering av handlingar, som i större utsträckning tar hänsyn till dessa strukturer.¹⁵⁶ En sådan strukturell utgångspunkt betraktas redan i viss mån som relevant inom straffrätten. Andersson lyfter grov kvinnofridskränkning som ett tydligt exempel på en kriminalisering baserad på ett erkännande av samhällets strukturella könsmaktsordning, men att individperspektivet ändå står fast som mer etablerat och erkänt.¹⁵⁷ Införandet av brottet köp av sexuell tjänst bör därför, utöver det av Andersson nämnda brottet grov kvinnofridskränkning, även det kunna lyftas som ett exempel på en sådan kriminalisering.

3.4 Avsaknaden av frivillig prostitution – Sverige

En kontextualiserande syn på prostitution har även betydelse för frågan om frivillig och ofrivillig prostitution, och om en sådan uppdelning kan accepteras som legitim. Levy beskriver inställningen till frivillig prostitution i svensk rätt såhär:

With broad radical feminist discourse having so comprehensively shaped Swedish understanding, distinguishing between forced and free sex work is felt in Sweden to be dangerous, misleading and fallacious, an alien nuance in mainstream constructions of prostitution.¹⁵⁸

Levy konstaterar alltså ett tydligt ställningstagande mot att det över huvud taget går att prata om frivillig prostitution. Denna position syns inte minst i förarbeten:

Med utgångspunkt i ett jämställdhets- och människorättsperspektiv och med fokus flyttat från utbudet, dvs. de prostituerade, till efterfrågan, dvs. människohandlarna, kopplarna och köparna som utnyttjar andra människor för att tillgodose sina egna eller andras sexuella behov, blir uppdelningen i frivillig och ofrivillig prostitution emellertid inte relevant.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Se Andersson (2012) s. 416.

¹⁵⁶ Ibid s. 404-405.

¹⁵⁷ Ibid s. 408-409.

¹⁵⁸ Se Levy (2015) s. 77.

¹⁵⁹ Se SOU 2010:49 s. 59.

I utredningen refereras till det fokusskifte som föregick kriminaliseringen, och som, i mina ögon, innebar en tydlig kontextualisering av prostitutionen med hänsyn till sårbarhet.¹⁶⁰ I ställningstagandet syns återigen tydligt den inverkan radikalfeminismen hade för synen på prostitutionen med grundantagandet att prostitutionen alltid sker i ljuset och som effekt av en manlig dominans respektive kvinnlig underordning – en könsmaktsordning. Resultatet blir att det således inte går att tala om någon frivillig prostitution, och ställningstagandet utgör en grundsten i hanteringen av prostitution i svensk rätt.¹⁶¹

3.5 Erkännandet av frivillig prostitution – Norge

Den svenska utgångspunkten kan i sin tur ställas i stark kontrast till norsk rätt och det synsätt som presenteras i 2022 års lagförslag på avkriminalisering. Detta framgår bland annat av följande citat:

Prostitusjonsmarkedet eksisterer på grunn av global og nasjonal ulikhet, men det betyr ikke at det enkelte prostitusjonskjøp skjer i en kontekst der den som selger sex ikke har andre muligheter eller nødvendigvis skades av handlingen. Prostitusjon er et svært mangfoldig samfunnsfenomen, der maktrelasjoner og livsbetingelser varierer mye.¹⁶²

Rådet beskriver alltså det som inte självklart att sexköp görs i sammanhang där säljaren saknar möjligheter utöver prostitution eller där den prostituerade nödvändigtvis skadas av gärningen. Rådet understryker vidare att prostitutionen är mångfacetterad och att maktrelationer och levnadsvillkor är av stor variation. Det blir ett implicit konstaterande att maktstrukturer inte på ett individuellt plan är till skada för de prostituerade. Det är alltså i praktiken motsatsen till hur resonemangen förs i Sverige.¹⁶³ Lernestedt beskriver detta särskiljande mellan det fria och det ofria som “den differentierande positionen”. Som grundläggande argument anses att det inte går att konstatera att alla sexköp genomförs med tvång som förutsättning, och att en sådan rättslig hantering innebär att alla prostituerade “dras över en kam”.¹⁶⁴

En annan aspekt som kan belysas är hur rådet inledningsvis i citatet erkänner ojämlikhet som prostitutionens bakomliggande orsak, för att sedan dementera hur sådan maktobalans mellan könen har betydelse för de enskilda fallen av prostitution. Det blir således ett resonemang i stil med

¹⁶⁰ Jfr avsnitt 3.3.

¹⁶¹ Se Levy (2015) s. 76.

¹⁶² Se NOU 2022:21 s. 248.

¹⁶³ Jfr avsnitt 3.4.

¹⁶⁴ Se Lernestedt (2013) s. 459.

en tanke om att prostitutionen “där borta” är ojämlik, men inte här, då prostitutionen på ett globalt plan erkänns som ett av ojämlikhetens uttryck, men inte i det enskilda fallet i norsk rätt. Resonemanget vittnar således om ett slags förfrämligande, ett vi och dem-tänk. Rådets resonemang ger sken av en förståelse av prostitutionen som problematisk i andra länder, men inte i Norge och inte på ett sådant sätt att det föranleder en kriminalisering. Detta medför att vad som i realiteten är relaterat till vartannat, nämligen prostitution och ojämlikhet, separeras.

3.5.1 Frivillig prostitution inom den autonoma sfären

Tanken om den frivilliga prostitutionen kan förstås mot bakgrund av den liberala autonomiprincipen. Resonemanget kan liknas vid vad Asp och Ulväng sagt om hur kriminalisering av sexköp oproportionerligt inkräktar på självbestämmanderätten.¹⁶⁵ En grundpelare i det norska rådets argumentation för en avkriminalisering är den liberala skadepincipen, som bland annat används såhär: “Rådet mener det ikke er tilstrekkelig underbygget at det enkelte sexkjøp forvolder skade av en slik karakter at kriminalisering ikke kommer i strid med skadefølgeprinsippet.”¹⁶⁶ Rådet fortsätter:

Rådet mener at det å inngå en avtale om seksuell omgang og seksuell berøring under forutsetning av at den ene parten yter et gode, er innenfor det den enkelte er fri til å bruke sin seksuelle selvråderett til. Handlingen blir ikke krenkende i seg selv av at den foregår under forutsetning om en kompensasjon.¹⁶⁷

Citatet kan ställas i skarp kontrast till följande som är hämtat ur en svensk statlig utredning från 2010:

Som vi på flera ställen har framhållit är prostitution ett allvarligt samhällsproblem som medför allvarliga skador och är destruktiv inte enbart för samhället utan även för den enskilda kvinnan eller mannen i prostitutionen.¹⁶⁸

Klart står att rådet använder autonomin och skadepincipen i sin argumentation för en avkriminalisering. Redan av rubriken i 2022 års prostitutionsutredning i Norge, “Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten” som kan översättas till “Straffrättsligt skydd av den sexuella självbestämmanderätten”, fastställs dennas relevans.¹⁶⁹ Det norska förhållningssättet förefaller vara att prostitutionen inte i tillräckligt stor utsträckning skadar individen för att en generell kriminalisering ska

¹⁶⁵ Se Asp och Ulväng (2007) s. 60-62; jfr avsnitt 2.3.2.1.

¹⁶⁶ Se NOU 2022:21 s. 248.

¹⁶⁷ Ibid s. 248-249.

¹⁶⁸ Se SOU 2010:49 s. 247.

¹⁶⁹ Se rubrik NOU 2022:21.

legitimeras. “Rådets syn er at det bør utvises varsomhet med kriminalisering i strid med skadefølgeprinsippet for å prøve å påvirke samfunnsfenomen som anses problematiske.”¹⁷⁰ Det som sägs är att man i strid med skadeprincipen bör undvika kriminaliseringar som syftar till att begränsa samhällsfenomen som anses problematiska. Resonemanget utgör en motsats till det kommunitaristiska perspektivet där universalintressen förklaras som en förlängning av individens intressen, och att straffrätten därför är ett relevant sätt att ge samhälleliga intressen skydd.¹⁷¹

Förhållningssättet i norsk rätt är alltså tydligt format av liberala idéer om autonomi där skadeprincipen utgör grund för bedömningar om kriminalisering. Det går emellertid att identifiera en kritik som riktats mot den liberala straffrättens användande av den autonoma individen och skadeprincipen som enda utgångspunkt. Här är det intressant att lyfta ett resonemang som har förts fram av Dempsey om den skada som sexköp kan innebära för den prostituerade. Dempsey menar att grundproblemet med det klassisk-liberala perspektivet är att det begränsar sig till exempelvis förekomsten av fysiskt våld. Det mer kommunitära synsättet, som bland andra Andersson argumenterat för, erkänner däremot strukturer såsom fattigdom, anställningsmöjligheter och andra strukturella orättvisor som prostituerade kan vara utsatta för.¹⁷² Dempsey menar dock vidare att det även för den mest klassisk-liberala tänkaren inte går att undgå de bevis som tyder på att prostituerade på ett eller annat sätt faller offer för någon form av tvång. Utmärkande för argumentationen är hur Dempsey istället för att med stöd i Mills skadeprincip argumentera *emot* kriminalisering av prostitution, faktiskt använder sig av teorin i sin argumentation *för* kriminalisering.¹⁷³

I en artikel undersöker Dempsey den så kallade Wolfenden-kommitténs rapport, en statlig utredning publicerad 1957 i England i syfte att bland annat utreda huruvida prostitution borde förbjudas. I betänkandet presenterades kriminalisering av prostitution som oförenlig med Mills skadeprincip. En övergripande slutsats är att straffrätten inte ska brukas för att kontrollera privat moral eller etiska sanktioner. Asp och Ulväng har beskrivit att den inställning till kriminalisering av sexköp som presenterades, trots sin ålder, än idag är representativ i den straffrättsliga debatten.¹⁷⁴ Utgångspunkten för Dempseys argumentation är den risk för skada som sexköp kan innebära. Skadan, som Dempsey beskriver som våldtäktsliknande då det vanligen förekommer tvång, bör betraktas och

¹⁷⁰ Se NOU 2022:21 s. 249.

¹⁷¹ Jfr avsnitt 3.1.3.

¹⁷² Se Dempsey (2005) s. 447.

¹⁷³ Ibid s. 455.

¹⁷⁴ Se Asp och Ulväng (2007) s. 31.

behandlas som mycket allvarlig. Enligt Dempsey behöver tvånget, i form av människohandel, inte utövas av samma person som sedan genomför den sexuella handlingen, det vill säga sexköparen. Dessa två kan vara separerade från varandra i tid och rum men ändå tillsammans orsaka mer eller mindre våldtäktsliknande skador. Dempsey menar att den risk för att den prostituerade utsätts för tvång är så pass märkbar att sexköparen bör förväntas vara medveten om den.¹⁷⁵

Dempseys argumentation har emellertid i sin tur även utsatts för kritik. Asp och Ulväng menar att det sannolikt inte går att dra slutsatsen att risken för våldtäktsliknande skada är så pass stor att kravet på kvantitet uppfylls. Med detta i beaktande bedömer de Dempseys argument som otillräckligt för en generell kriminalisering av sexköp.¹⁷⁶

Att, som argumenten låter i norsk rätt, argumentera för att en frivillig prostitution existerar, visar på ett tydligt premierande av den liberala tanken om autonomi. Fokus blir följaktligen en tanke om att individen i princip styr över sina egna val, snarare än en bedömning om huruvida denne faktiskt har möjlighet att välja.¹⁷⁷ De resonemang som presenteras i den statliga utredningen har uttryckligen sin grund i den liberala skadeprincipen. Det får i sin tur konsekvenser för synen på hur prostitutionen ska hanteras rättsligt. Mer specifikt talar argumenten i en riktning emot kriminalisering, då en sådan i alltför stor grad står i strid med skadeprincipen.¹⁷⁸

3.5.1.1 Och så även i Sverige

Ovan har jag visat hur svensk rätt utgår från grundantagandet att all prostitution mer eller mindre sker genom tvång. Dock kan det även i svensk rätt skönjas en successiv förändring i policydokument som går emot vad som tidigare utgjort en etablerad sanning. Ett exempel på ett sådant dokument är Tidöavtalet. Tidöavtalet är namnet på överenskommelsen mellan de nuvarande svenska riksdagspartierna Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna och Sveriedemokraterna. I avtalet, som offentliggjordes den 14 oktober 2022, presenteras det samarbete, samarbetsprojekt, som partierna har enats om. Där i anges hur samarbetet syftar till att genomföra en rad reformer för att lösa de stora samhällsproblem som Sverige har avseende kriminalitet, migration, integration, ekonomi, skola, hälso- och sjukvård, energi och klimat.¹⁷⁹ I

¹⁷⁵ Se Dempsey (2005) s. 450-454.

¹⁷⁶ Se Asp och Ulväng (2007) s. 40-41.

¹⁷⁷ Jfr avsnitt 2.3.2.1; avsnitt 3.4.

¹⁷⁸ Jfr avsnitt 2.3.2.2.

¹⁷⁹ Se Tidöavtalet (2022) s. 2

avtalet anförs följande avseende samarbetsområdet som särskilt fokuserar på migration:

Den som befinner sig i Sverige och åtnjuter svensk gästfrihet har en skyldighet att uppvisa respekt i förhållande till grundläggande svenska värderingar och inte i handling missakta befolkningen. En utredning ska därför uppdras att analysera förutsättningarna att återinföra möjligheten att utvisa utlänningar av bristande vandel. Med bristande vandel avses förhållanden såsom bristande regelefterlevnad, association med kriminell organisation, nätverk eller klan, prostitution, missbruk, deltagande i våldsbejakande eller extremistiska organisationer eller miljöer som hotar grundläggande svenska värden eller om det i övrigt föreligger otvetydigt konstaterade anmärkningar i fråga om levnadssättet.¹⁸⁰

I citatet aviseras en utredning som ska undersöka möjligheterna till utvisning på grund av en persons bristande vandel. Som exempel på bristande vandel räknas bland annat prostitutionen upp. Prostitutionen framställs följaktligen som ett bevis på bristande respekt för “grundläggande svenska värderingar” då den prostituerades handlingar “missaktar befolkningen”.

Detta resonemang vittnar om en syn på den prostituerade som brottsling. Problemrepresentationen blir således hur den prostituerade riskerar utrota grundläggande svenska värderingar. Det går således emot hur prostitutionen hanterats tidigare i svenska policydokument, där den prostituerade beskrivits som i behov av skydd, och där prostitutionen varit ett uttryck för könsmaktsordning.¹⁸¹ Det som åsyftas med “grundläggande svenska värden” tycks få en annan betydelse än det grundläggande svenska värdet jämställdhet som legat till grund för kriminaliseringen av sexköp. Att med utvisning straffa de prostituerade ger även sken av att prostitution bör ses som ett frivilligt val, eftersom en utgångspunkt att personer tvingas in i prostitutionen förmodligen inte hade kunnat föranleda utvisning då den enskildes klandervärdhet inte aktualiseras. Detta står i stor kontrast till vad som uttalats i förarbeten om att det inte går att tala om frivillig prostitution.¹⁸² Ett sådant förhållningssätt till prostitutionen tar inte hänsyn till samhällets maktstrukturer som i svenskt avseende tidigare presenterats som prostitutionens problem. Det innebär således ett förbiseende av människan som sårbar, och den sårbara situation som de prostituerade befinner sig i.¹⁸³

¹⁸⁰ Se Tidöavtalet (2022) s. 37-38.

¹⁸¹ Jfr avsnitt 3.2.1.

¹⁸² Jfr avsnitt 3.4.

¹⁸³ Jfr avsnitt 1.3.1.

Resonemanget i Tidöavtalet går även att tolka som ett förfrämligande av den prostituerade. Prostitutionen framställs som ett problem skilt från svenska värderingar, svensk politik och svensk rätt. Istället utmålas prostituerade som främmande, "de andra". Tidöavtalet innebär i praktiken således ett förfrämligande, likt resonemangen i norsk rätt, där prostitutionen särskiljs från ojämlikheten, och den prostituerade särskiljs från vad som enligt författarna bör räknas som svenska värderingar.¹⁸⁴ Ett sådant förfrämligande kan i sin tur analyseras ur ett sårbarhetsperspektiv, då det innebär ett förbiseende av den prostituerades utsatta situation, som en effekt av den ojämlika världen som denne lever i.

3.6 Kriminalisering till skydd för den sexuella autonomin

I svenska förarbeten går det att tyda en annan användning av begreppet autonomi än så som begreppet ursprungligen har använts inom den liberala straffrätten.¹⁸⁵ Det talas om en autonomi hänförlig till sexualiteten.¹⁸⁶ Det uttrycks bland annat på följande vis: "Människohandel anges också vara en allvarlig kränkning av den enskilde individens människovärde och rätt att få bestämma över sitt liv och sin kropp."¹⁸⁷ I svensk rätt framställs sexuell självbestämmanderätt som ett av sexualbrottslagstiftningars primära skyddsintressen, vilket framgår av följande citat:

Den sexuella självbestämmanderätten och den sexuella integriteten är de viktigaste skyddsintressena bakom regleringen av sexualbrotten. Sexuella övergrepp innebär alltid en kränkning av den sexuella men också den personliga integriteten.¹⁸⁸

Sexuell autonomi är således av grundläggande betydelse i kriminaliseringar av sexualbrott. Asp och Ulväng menar att sexualiteten även bör ha en grundläggande roll i straffrättsliga bedömningar av prostitutionen. Kroppslig integritet och intimitet är därför av stor relevans. Resonemanget utgår från att människan är en del av ett större sammanhang och är bunden till ett normsystem för sexualitet, nakenhet och beröring.¹⁸⁹ Världigheten menar Asp och Ulväng hör samman med självbestämmanderätten över det som kan räknas som integritetsnära. Ett sexköp menar de emellertid innebär ett tvång för den prostituerade att ge upp integritet och därigenom världighet.¹⁹⁰ En förklaringsmodell är därför, sett till den transaktion som sker, att köparen utnyttjar den prostituerades

¹⁸⁴ Jfr Jaggars (1983) s. 307-308; Se avsnitt 4.5.1.

¹⁸⁵ Jfr avsnitt 2.3.2.1.

¹⁸⁶ Se Jacobsen (2022) s. 282.

¹⁸⁷ Se SOU 2010:49 s. 56.

¹⁸⁸ Se prop. 2004/05:45 s. 156.

¹⁸⁹ Jfr avsnitt 3.3.

¹⁹⁰ Se Asp och Ulväng (2007) s. 46-47.

trängande behov av pengar för att mot ersättning göra intrång i den prostituerades integritetsnära sfär. Enligt Asp och Ulväng kan ett sådant intrång utgöra grund för kriminalisering.¹⁹¹

Det finns ytterligare exempel på när sexuell integritet i svensk rätt används som argument i debatten. Följande citat är hämtat från den proposition från 2021/22 som föranledde en straffskärpning av sexköpsbrottet:

De förslag som nu lämnas syftar till att ytterligare tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande och att ytterligare förstärka skyddet mot sexuella kränkningar.¹⁹²

I citatet konstateras hur ett skärpt straff ingår i arbetet för att värna om människans sexuella autonomi, vilket ligger i linje med vad Asp och Ulväng anfört om prostitution som ett hot mot den prostituerades integritet.

3.7 Kriminalisering som den sexuella autonomins största hot

I kontrast till den ovan presenterade diskurs där kriminalisering används som skydd för den sexuella autonomin kan ställas motstående argument där kriminaliseringen framställs som den sexuella autonomins största hot. Dodillet menar att förbudet mot sexköp, som är ägnat att skydda den prostituerades intimsfär, i praktiken utgör ett intrång i intimsfären. Vidare menar Dodillet att:

Staten ska naturligtvis förhindra att människor tvingas att utföra handlingar mot sin vilja, men att försvåra för fattiga eller förtryckta människor att sälja sexuella tjänster skyddar inte deras intimsfär utan är i själva verket ett övergrepp på deras sexuella självbestämmanderätt.¹⁹³

I norsk rätt används argumenten om den sexuella autonomin på ett motsvarande sätt vilket bland annat går att utläsa i 2022 års avkriminaliseringsförslag:

Rådet mener at det å inngå en avtale om seksuell omgang og seksuell berøring under forutsetning av at den ene parten yter et gode, er innenfor det den enkelte er fri til å bruke sin seksuelle selvråderett til.¹⁹⁴

¹⁹¹ Se Asp och Ulväng (2007) s. 49-50.

¹⁹² Se prop. 2021/22:231 s. 82.

¹⁹³ Se Dodillet (2009) s. 552.

¹⁹⁴ Se NOU 2022:21 s. 249.

I citatet uttrycks att det ligger inom individens sexuella självbestämmanderätt att få avtala om utbyte av sexuella tjänster mot ersättning. Att tala om självbestämmanderätt i ett förespråkande av avkriminalisering kan kopplas till den sexarbetardiskurs som anser att prostitution bör legitimeras som yrke, och att sexarbetare ska tillerkännas samma rättigheter som vilken annan yrkesutövare som helst. Resonemanget kan även liknas vid vad Nussbaum anfört om stigmatisering. Nussbaum argumenterar för att ett användande av kroppen i utbyte mot pengar är universellt för alla människor, såväl för operasångare som för jurister och prostituerade. Grunden i Nussbaums argumentation är ett ifrågasättande av det faktum att en operasångare förväntas kunna ta betalt för sina tjänster, medan en prostituerad inte ska få göra det.¹⁹⁵ Problemet menar Nussbaum är den stigmatisering som förknippas med prostitution som en effekt av könshierarkin och dess föråldrade idé om kvinnlig sexualitet samt synen på prostitution som omoralisk. Enligt Nussbaum bör denna moraliska grund ej idag accepteras som tillräckligt skäl för lagmässig reglering. Istället representerar det ett förlegat synsätt kring kvinnlig lust som i själva verket kan vara skadligt.¹⁹⁶ Könshierarkin skapar bilden av kvinnor som är i behov av manlig kontroll. Sexuellt aktiva prostituerade kvinnor behandlas, enligt Nussbaum, som ett hot mot den manliga kontrollen av kvinnan, varför beteendet anses vara i behov av reglering eller kriminalisering.¹⁹⁷

Nussbaum är inte ensam om att tala om en sexhierarki. 1998 skrev Rubin artikeln "Thinking sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality" i syfte att uppmärksamma hur sättet vi pratar om sexualitet bidrar till en hierarkisk ordning av sexuella värderingar. Enligt Rubin saknades det inom feministisk teori ett adekvat sätt att prata om sexuella handlingar. Rubin menar att det finns tankemönster om sex som sällan ifrågasätts och som bidrar till att förlegade synsätt reproduceras vilket orsakar stigmatisering.¹⁹⁸ Detta hierarkiska system indelar sexuella handlingar och värderingar i bra respektive dåliga. Högst upp i hierarkin återfinns monogamt, heterosexuellt sex i reproduktivt syfte. I botten finns pornografi, sadomasochism, sex utanför äktenskapet och sexarbete. De privilegierade formerna av sex får stöd och skydd från exempelvis lagstiftningen, medan de fördömda formerna istället utsätts för sanktioner och stigmatisering. Allt detta sker systematiskt genom samhällets kontroll, vilket gör att synsätten reproduceras, och att hierarkin upprätthålls.¹⁹⁹ Som konsekvens skapas en tanke om ett universellt sexuellt system som ska

¹⁹⁵ Se Nussbaum (1998) s. 693-695.

¹⁹⁶ Ibid s. 707.

¹⁹⁷ Ibid s. 708.

¹⁹⁸ Se Rubin (1992) s. 148-149.

¹⁹⁹ Ibid s. 151-152.

passa alla.²⁰⁰ Rubins förståelse för prostitution kan beskrivas som att kvinnor i prostitution är del av systemet, samhället, där gränser för sexualiteten uppställs för att upprätthålla heteronormativiteten, och där de prostituerade vars sexuella beteende inte passar in i mallen faller offer för stigmatisering.²⁰¹ Både Rubins och Nussbaums resonemang kan hänföras till sexarbetarperspektivet som förespråkar en normalisering av prostitutionen som yrke.²⁰²

I diskussionen om kriminalisering och icke-kriminalisering är sårbarhetsperspektivet av stor relevans, då det erbjuder ett alternativ synsätt till den traditionella liberala grund varpå straffrätten vilar. Att använda den liberala tanken om autonomi i argument för avkriminalisering kan, utifrån ett sårbarhetsperspektiv, anses utgöra ett obsolet försök att skapa en straffrätt för en liberal utopi. Det visar i praktiken inte på något annat än viljan av att hålla fast vid tanken om individen som levande i ett vakuum och i ständigt behov av skydd mot statens godtyckliga inblandning.²⁰³ Det sårbara perspektivet erbjuder en annan utgångspunkt. Denna innebär att allting sker i en kontext, och att ingen är oberoende av samhällets maktförhållanden och ojämlika strukturer, vilket resulterar i den konstant sårbara människan. Krav som ställs på straffrättslig lyhördhet gentemot dess omgivande kontext bör därför anses vara befogade.²⁰⁴ Autonomiprincipen behöver emellertid inte förkastas, men möjligen ses i ett annat, mer kontextualiserande, ljus.²⁰⁵

3.8 Rättsfallsanalys: försvårande omständigheter och kommodifieringen av kvinnokroppen

3.8.1 Introduktion

Ett sätt att undersöka sårbarhetens roll i den rättsliga hanteringen av prostitution är att studera hur det straffrättsliga subjektet framställs i rättstillämpningen. Mer specifikt kan det göras genom att undersöka i vilken utsträckning den prostituerade vid rättstillämpningen hanteras som ett sårbart subjekt i det enskilda fallet, sett till om och hur rätten beaktar försvårande omständigheter. Ett annat sätt att undersöka sårbarhetens relevans är att studera hur språket påverkar framställningen av det straffrättsliga subjektet, här den prostituerade. I det efterföljande

²⁰⁰ Se Rubin (1992) s. 153-154.

²⁰¹ Se Westerstrand (2008) s. 57.

²⁰² Se avsnitt 2.1.1.1.

²⁰³ Se avsnitt 2.3.2.1.

²⁰⁴ Se avsnitt 1.3.1.

²⁰⁵ Se Andersson (2012) s. 406.

genomförs en rättsfallsanalys i syfte att studera just detta, det vill säga hur det straffrättsliga subjektet framställs i den rättsliga praktiken.

3.8.2 Urval av domar

I mitt urval av domar har jag gått tillväga enligt följande. I rättsdatabasen Infotorg har jag använt mig av sökordet “köp av sexuell tjänst”. Sökningen har inledningsvis filtrerats till att omfatta rättsfall från 2021 och 2022 då jag haft som ambition att begränsa urvalet till senare års rättstillämpning. Utifrån en genomgång av träffar har jag valt ut de exempel där jag anser att försvarande omständigheter förekommit samt där en marknadiskurs kan skönjas. Jag har emellertid även analyserat ett rättsfall från 2008. Rättsfallet har jag kommit i kontakt med genom att följa de hänvisningar till andra rättsfall som funnits i de undersökta domarna. Då rätten i domen lägger stort fokus på försvarande omständigheter har jag valt att använda mig av rättsfallet som ett exempel på hur domstolen kan beakta sårbarhet. Kvantiteten är förhållandevis liten. Emellertid syftar inte min analys till att ge ett uttömmande svar på i vilken utsträckning försvarande omständigheter uppmärksammas. Som i det följande presenteras har Brå redan gjort ett sådant konstaterande. Undersökningen syftar vidare inte till att ge en uttömmande uppräknings av rättsfall där marknadiskursiva tendenser syns. Syftet är snarare att lyfta exempel på sådana fall och analysera dessa i relation till sårbarhetsteorierna.

3.8.3 Försvarande omständigheter

I de förarbeten som föregick kriminaliseringen av sexköp anfördes att domstolen vid straffmätning ska ta vederbörlig hänsyn till offrets ålder eller andra för påföljdsvalet relevanta omständigheter.²⁰⁶ I 2010 års utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst konstaterades att domstolar är ytterst sparsamma i sitt hänsynstagande till sådana eventuellt försvarande omständigheter.²⁰⁷ I utredningen uttrycks ett missnöje mot detta:

Enligt vår bedömning är det alltför sällan som omständigheter som rör det enskilda sexköpsbrottets straffvärde uppmärksammas och beaktas i lagföringen. En förklaring till detta kan vara att det i förarbetena, förutom åldern på den som tillhandahåller den sexuella tjänsten, inte ges någon närmare vägledning om vilka omständigheter som bör påverka brottets straffvärde.²⁰⁸

I utredningen föreslås att försvarande omständigheter kan beaktas i högre grad genom att i bestämmelsen räkna upp vilka omständigheter som kan

²⁰⁶ Se prop. 1997/98:55 s. 106.

²⁰⁷ Se SOU 2010:49 s. 237.

²⁰⁸ Ibid s. 239.

påverka straffmätningen.²⁰⁹ Man kommenterar även hur denna bedömning förhåller sig till frågan om skyddsintressen:

Även om brottet hittills inte alltid har uppfattats som ett brott mot person anser vi att omständigheter rörande de personer som utnyttjas är viktiga att beakta när gärningens straffvärde bedöms.²¹⁰

Det konstateras alltså att försvårande omständigheter bör tas i beaktande oavsett vilket skyddsintresse som brottet baseras på. Som exempel på sådana försvårande omständigheter nämns den prostituerades unga ålder. Vidare ska det beaktas om personen befinner sig i en hjälplös eller särskilt utsatt situation, exempelvis på grund av psykisk sjukdom, droger eller alkohol. Att en sexköpare utnyttjar den utsattes beroendesituation, om den utsatte är offer för människohandel eller om prostitutionen utgör ett led i en organiserad verksamhet, ska också vägas in. Slutligen ska det sexuella umgänget, dess karaktär, och om det inneburit handlingar som varit av särskilt kränkande sort eller med förnedrande inslag, omfattas av bedömningen.²¹¹

Brå har i sin rapport från 2022 undersökt i vilken utsträckning försvårande omständigheter beaktas av rätten. Bland de förundersökningsprotokoll och domar som Brå har granskat har de identifierat flera försvårande omständigheter som inte tagits upp av rätten. De identifierade omständigheterna rör främst kopplersituationer, missbruk och alkoholpåverkan hos den prostituerade, dennes ålder eller psykiska ohälsa. Brå beskriver dessa exempel som typfall där straffvärdet bör påverkas i en strängare riktning.²¹²

Betydelsen av försvårande omständigheter för straffvärdebedömningen är alltså något grumlig. Lagstiftarna har, som ovan visat, i förarbeten formulerat en önskan om ett hänsynstagande till eventuella försvårande omständigheter. Utifrån ett sårbarhetsperspektiv kan domstolens hantering, eller snarare i vissa fall icke-hantering, av de försvårande omständigheterna, ses som ett förbiseende av omständigheter som gör en människa sårbar. I enlighet med Anderssons krav på ett mer strukturellt angreppssätt inom rätten, bör hänsyn tas till försvårande omständigheterna, där faktorer såsom makt har betydelse. Detta bör ses som ett sätt att ge sårbarheten en större roll. Faktorer såsom droger, alkohol, den prostituerades utsatta och hjälplösa situation, har alla relevans för

²⁰⁹ Se SOU 2010:49 s. 239.

²¹⁰ Ibid s. 240.

²¹¹ Se SOU 2010:49 s. 240.

²¹² Se Brå (2022) s. 81-82.

maktförhållandet mellan inblandade parter, och därför relevans för den prostituerades sårbarhet.²¹³

Utifrån en undersökning av praxis kan, såsom Brå har beskrivit, konstateras att försvårande omständigheter enkelt faller mellan stolarna i rättskedjan. Vid en genomgång av domar går att finna ett flertal aktuella exempel på ett sådant förbiseende. I en dom från 2021 avseende köp av sexuell tjänst framkommer att: "Hon märkte att x var påverkad av någonting för han betedde sig konstigt. Han kunde heller inte få orgasm och blev aggressiv och tog på henne på ett grovt sätt och drog henne i håret."²¹⁴ I en annan dom från 2022 har ingripande poliser beskrivit hur de lade märke till hur den prostituerade led av ett missbruk. Polisen beskriver i sitt vittnesmål att: "Han och hans kollega separerade på mannen och kvinnan, som såg ut att vara en ung missbrukare. [...] Hon var 27 eller 28 år gammal, men trasig. Hon nyttjade narkotika."²¹⁵

I båda domarna presenteras utredning där en bedömning om försvårande omständigheter ter sig vara relevant. I det första citatet beskriver den utsatta kvinnan hur mannen som köpt sex av henne betett sig aggressivt, tagit i henne på ett grovt sätt och dragit henne i håret. I det andra fallet har polisen uppmärksammat ett drogeroende. Båda männen som köpt sex dömdes, emellertid utan att domstolarna i sina bedömningar undersökt eventuell straffskärpning av de förekommande försvårande omständigheterna.²¹⁶ Den utnyttjades narkotikapåverkan får, i enlighet med vad som angetts i förarbeten, hanteras som ett typfall av en hjälplös situation. Även det sexuella umgängets karaktär och om det innehållit förnedrande inslag, bör vägas in i bedömningen. Att den sexköpande mannen varit aggressiv, hårdhänt och dragit i håret bör diskuteras huruvida det kan räknas som en sådan omständighet.²¹⁷

Det finns emellertid även exempel på fall där försvårande omständigheter uppmärksammats:

Både M.S. och P.K. har således köpt sex vid flera tillfällen och de har känt till att det rört sig om organiserad prostitution. Det har vidare stått klart för dem att kvinnorna hade ett utländskt ursprung och att de varit i Sverige endast en kortare tid. Omständigheterna kring M.S:s och P.K:s brott får därför anses vara så försvårande att påföljden inte kan stanna vid ett bötesstraff. [...] När hon haft sexuell umgänge med den ene mannen tillfrågades hon om hon kunde tänka sig att ha sexuell

²¹³ Jfr Andersson och Wegerstad (2016) s. 18; Se avsnitt 1.3.

²¹⁴ Se B 4894-21 Stockholms tingsrätt dom från 2022-02-23.

²¹⁵ Se B 5491-22 Solna tingsrätt dom från 2022-08-05 s. 3-4.

²¹⁶ Se B 4894-21 Stockholms tingsrätt dom från 2022-02-23; B 5491-22 Solna tingsrätt dom från 2022-08-05 s. 3-4.

²¹⁷ Jfr SOU 2010:49 s. 240.

umgänge även med den andre. Annat har inte påståtts än att målsägande C frivilligt gått med på detta. Hon har emellertid befunnit sig i ett sådant underläge mot de två männen att det måste ha framstått som i det närmaste omöjligt för henne att vägra den andre samlag eller i övrigt påverka situationen. Detta har A.S. och F.A. insett och utnyttjat. Omständigheterna är därmed så försvårande att påföljden inte heller för deras del kan stanna vid dagsböter.²¹⁸

I den citerade hovrättsdomen gör domstolen en noggrann bedömning av de relevanta omständigheterna som anses utgöra försvårande sådana och därför föranleder en straffskärpning. Det faktum att prostitutionen varit organiserad och att de tilltalade känt till detta bedömdes som en sådan omständighet. Dessutom bedömdes de tilltalades maktöverläge, trots den utsattes samtycke, ha inneburit att den utsatte i själva verket befunnit sig i en situation där hon saknar andra möjligheter än att ge samtycke till det sexuella umgänget.²¹⁹ Detta senare exempel bör bättre anses motsvara och uppfylla lagstiftarens avsikter.²²⁰ Vidare utgör det även ett exempel på hur den utsattes sårbarhet bör beaktas i bedömningen. I detta fall tog bedömningen sikte på maktrelationer, brist på valmöjligheter och hänsynslöst utnyttjande i form av organiserad prostitution. I målet bedöms det maktmässiga underläget som den prostituerade befinner sig i göra denne oförmögen att vägra samlag. Den prostituerade framställs som mer sårbar vilket avspeglas i straffvärdebedömningen.

3.8.4 Kvinnokroppen som kommodifierbar

En framträdande diskurs i tillämpningen är avslutningsvis hur kvinnokroppen behandlas som en köp- och säljbar produkt. Fairclough talade om hur språkanvändning kan bidra till en kommodifiering, alltså en produktifiering.²²¹ Niemi beskriver hur en sådan kommodifiering innebär en neutralisering av språket som påverkar synen på prostitution. Hon menar att neutraliseringen har betydelse för subjekspositioner, då marknadsspråket bortser från aspekter som genus och kön. Niemi kallar neutraliseringen för en marknadsspråk där marknadsaktörerna görs till individer utan karaktäristika, och där ett eventuellt utnyttjande suddas ut.²²² Utmärkande med marknadsspråket, menar Niemi, är att vi talar om prostitution i termer om transaktioner, marknad, klienter och handel. Det går alltså att tala om ett slags "commercial language" som används i prostitutionskontext, med transaktionen sex för pengar som utgångspunkt.²²³ Hon menar vidare att förarbetena konstruerar subjektet

²¹⁸ Se RH 2008:59.

²¹⁹ Jfr resonemang om frivillig och ofrivillig prostitution i avsnitt 3.4.

²²⁰ Se SOU 2010:49 s. 240.

²²¹ Se avsnitt 1.3.3.

²²² Se Niemi (2010) s. 161.

²²³ Ibid s. 159.

den kvinnliga prostituerade, medan köparen förefaller vara nästintill könlös, och att detta skapar stereotypa föreställningar.²²⁴

Centralt i Niemis resonemang är alltså hur en neutralisering som effekt av marknadsdiskursen förändrar vår syn på sex. Sättet vi talar om prostitution, det vill säga som en marknadstransaktion, riskerar att göra oss blinda för de hot och utnyttjanden som kan förekomma i prostitution, och köparen ses som en marknadsaktör snarare än som deltagare i exploateringen.²²⁵ Språkets betydelse undersöks även av Bindel som istället för en neutralisering talar om hur språkbruket saneras. Bindel beskriver språket som essentiellt vapen i det ideologiska krig som prostitution innebär. Hon lyfter främst begreppet "sexarbetare" som exempel, och menar att det har stor betydelse för hur allmänheten ser på prostitution, då det, som Niemi säger, riskerar att förtäcka utnyttjandet.²²⁶ Ekberg beskriver denna marknadsdiskurs som en effekt av den liberala och fria marknadsekonomin, där kvinnor och flickor behandlas som vilken annan säljbar produkt som helst. Ekberg menar att den liberala normaliseringen av prostitutionen gör att sexarbete legitimerats som godtagbar karriär för kvinnor, och prostitution ses som ett utbyte mellan jämlikar av pengar mot tjänster.²²⁷

Liknande farhåga uttrycktes i 2010 års utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst.²²⁸ Utredarna kommenterar däri definitionen av prostitution som presenterades i 1993 års prostitutionsutredning. Definitionen beskriver prostitution som när minst två parter köper eller säljer sexuella tjänster mot ersättning som förutsättning för den sexuella tjänsten. En sådan definition väcker tankar om jämställda parter i en affärstransaktion, och är enligt utredningen inte en rättvis återspeglning av verkligheten. Av samma skäl kritiserades användandet av begreppet "sexsäljare" och att "köpa sex". Istället förespråkas ett användande av begreppet "prostituerad" i beskrivningen av att tillhandahålla den sexuella tjänsten.²²⁹ Redan före sexköpslagens införande kritiserades bilden av kvinnan som säljbar vara: "Att sex betraktas som en vara, något som kan köpas och säljas, är inte heller förenligt med synsättet i ett demokratiskt samhälle."²³⁰

Marknadsdiskursen är tydlig i praxis. Trots att domslut som behandlar köp av sexuell tjänst tenderar att vara tämligen kortfattade, går det att identifiera begreppsval som, likt problematiserats i förarbeten, i längden

²²⁴ Se Niemi (2010) s. 162-163.

²²⁵ Ibid s. 168-169.

²²⁶ Se Bindel (2017) s. 69.

²²⁷ Se Ekberg (2004) s. 1.

²²⁸ Se SOU 2010:49.

²²⁹ Ibid s. 61.

²³⁰ Se SOU 1995:15 s. 212-213.

kan innebära en kommodifiering. Följande citat hämtat från ett rättsfall från 2021 utgör ett exempel:

Följande är inledningsvis utrett. X arbetar med att sälja sexuella tjänster. Hon hade vid tiden för gärningen en annonssida på hemsidan www.realescort.se och sin verksamhet på Olof Dalins väg i Stockholm.²³¹

Beskrivningen av kvinnan i citatet som arbetande “med att sälja sexuella tjänster”, och att detta arbete är hennes verksamhet, ger ett intryck av prostitution som legitimt yrke. Således drar diskursen åt ett sexarbetarperspektiv. Problematiseringen av marknadskursen kan ställas mot det resonemang som bland andra Nussbaum har fört om legitimering av prostitution som yrke. Målet borde enligt Nussbaum vara att “sexarbete” och “sexarbetare” ska vara mindre laddat, både som fenomen och begrepp.²³² Att använda “sexarbete” snarare än “prostitution” är ett tydligt exempel på en neutraliserande marknadskurs. Genom att använda ett sådant begrepp hamnar fokus per automatik på den liberala idén om att en kvinna får sälja sin kropp om det är vad kvinnan vill.²³³

Som ytterligare exempel på hur marknadskurser kan skönjas i domskrivning kan även följande exempel användas:

Av utredningen framgår vidare att när kunder har skickat meddelanden till Sekretess C och Sekretess D har det diskuterats utbud av tjänster, hur lång tid mötet ska vara och pris. Enligt annonserna har det endast rört sig om ”outcall”, dvs. att köparen står för platsen för mötet. Därutöver har det emellertid förekommit ”incall”-adresser, dvs. att köparen kommer till säljarens adress. Det har även förekommit att målsägandena har sålt sex tillsammans till ett högre pris. Betalning har huvudsakligen skett kontant.²³⁴

Kunderna kontaktar henne via hennes telefonnummer som hon har på sajten. Hon och X hade avtalat om köp av sexuella tjänster den aktuella dagen och de hade kontakt per sms och telefon.²³⁵

I citaten talar domstolen om “ett utbud av tjänster” och kvinnan har benämnts som “säljaren”. I det andra citatet används begreppen “kunder” och “avtal om köp”. Båda beskrivningarna av brottet vittnar om marknadskursiva tendenser, likt Niemi har varnat för.

²³¹ Se B 4894-21 Stockholms tingsrätt, 2022-02-23 s. 10.

²³² Se Nussbaum (1998) s. 693-695.

²³³ Jfr avsnitt 2.1.1.1.

²³⁴ Se B 397-22 Umeå tingsrätt, dom 2022-07-05 s. 19.

²³⁵ Se B 498-22 Uppsala tingsrätt dom 2022-06-22 s. 3.

4 Avslutning

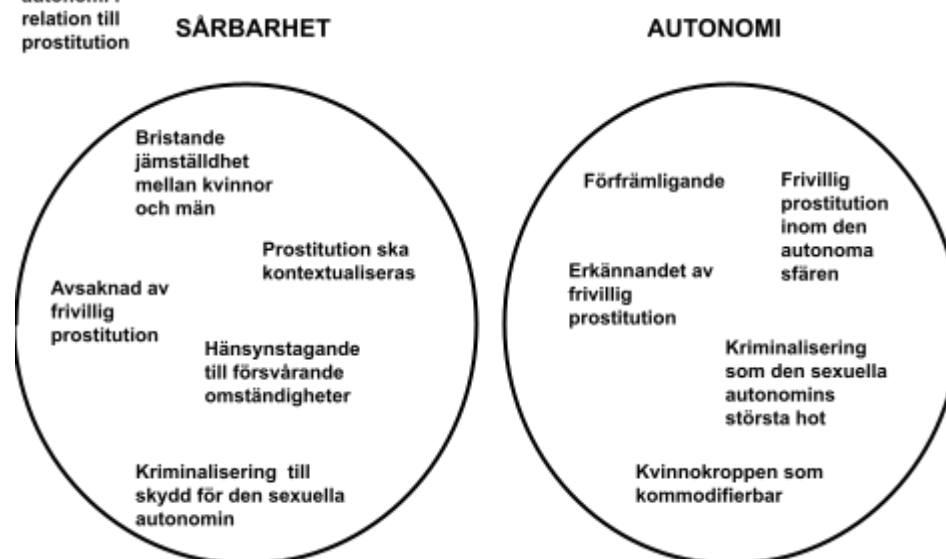
4.1 Introduktion

Ovanstående uppsats har syftat till att undersöka sårbarhetens roll i Sveriges rättsliga hantering av prostitution. Nedan följer en avslutande diskussion där de inledningsvis presenterade frågeställningarna besvaras.

4.2 Hur förhåller sig gällande rätt och rättsliga diskurser till sårbarhetsteorier?

I syfte att besvara uppsatsens första frågeställning har mitt tillvägagångssätt varit att dels undersöka gällande rätt och rättstillämpning och dels identifiera rättsliga diskurser som återfinns i på området aktuella policydokument. Genom min analys har jag identifierat ett flertal diskurser och straffrättsliga koncept i hanteringen av prostitution i svensk respektive norsk rätt. De identifierade diskurserna går att sortera utefter hur de beaktar sårbarhet respektive autonomi, vilket åskådliggörs genom följande figur:

Figur 1:
sårbarhet och
autonomi i
relation till
prostitution

Genom resultatet går det att dra slutsatser om vilken roll sårbarhet spelar, och historiskt har spelat, i den rättsliga hanteringen av prostitution. I Sverige har arbetsgången redan sedan före sexköpslagens införande genomsyrats av en tydligt radikalfeministisk agenda. Kriminaliseringens syfte har bestämt koncentrerats till jämställdhet mellan könen, där prostitution hanterats som ett uttryck för mäns våld mot kvinnor i en könsmaktsordning. Denna riktning är genomträngande och välartikulerad i förarbeten. Att det svenska sexköpsbrottet är tydligt normativt är knappast negligerbart och inget som lagstiftaren försöker dölja. Istället betonas

uttryckligen den moraliserande effekt som syftar till att vara attitydförändrande för befolkningens förhållningssätt till prostitution som fenomen.²³⁶ Ojämligheten hanteras som prostitutionens mest framträdande attribut. Grundpelare i den svenska modellen är således att en generell kriminalisering av sexköp presenteras som den mest lämpade lösningen på prostitutionen. En annan grundpelare är hur den liberala idén om en autonom sexarbetare som handlar utefter dennes fria vilja och bakom självbestämmanderättens skyddande sköld, fullständigt avslås som illegitim. Prostitutionen hanteras följaktligen som något som drabbar den prostituerade, snarare än dennes egna och aktiva val.²³⁷ Hanteringen av prostitution i svensk rätt överensstämmer därför i mångt och mycket med den vänstra cirkeln i figuren, där sårbarheten representeras. Det finns emellertid även exempel på hur pendeln svänger och hur svensk rätt närmar sig den högra cirkeln. Tidöavtalet och diskursen om frivillig prostitution som däri kan skönjas är ett exempel. Ett annat exempel är förbiseendet av försvårande omständigheter i praktiken samt hur marknadssdiskursen leder till kommodifiering av kvinnokroppen.²³⁸ Detta frångående av sårbarheten som utgångspunkt får anses utgöra en parentes i den annars tämligen konsekventa och rigida rättsliga hanteringen av prostitution i svensk rätt. Emellertid visar det även på rättens förgänglighet och hur starkt den färgas av rådande samhällsklimat.

4.3 Hur kan kriminalisering respektive avkriminalisering av köp av sexuell tjänst analyseras utifrån sårbarhetsteorier?

Undersökningen av hur köp av sexuell tjänst hanteras rättsligt har påvisat ett spänningsfält som råder mellan de som förespråkar hantering i form av kriminalisering och de som förkastar ett sådant koncept. I uppsatsens andra kapitel kartlade jag straffrättens grunder för kriminalisering. Tanken om den autonoma individen har i sammanhanget en etablerad roll.²³⁹ Jag lyfte emellertid även ett kontrasterande perspektiv i form av det kommunitaristiska som istället kännetecknas av en kollektivism.²⁴⁰ Det kommunitaristiska perspektivet ligger sett till dess relationella karaktär mer i linje med sårbarhetsperspektivet.²⁴¹ Hur autonomi och sårbarhet konceptuellt förhåller sig till varandra när det kommer till fråga om kriminalisering kan illustreras med följande figur:

²³⁶ Se avsnitt 2.1.1.1.

²³⁷ Se SOU 2010:49 s. 59.

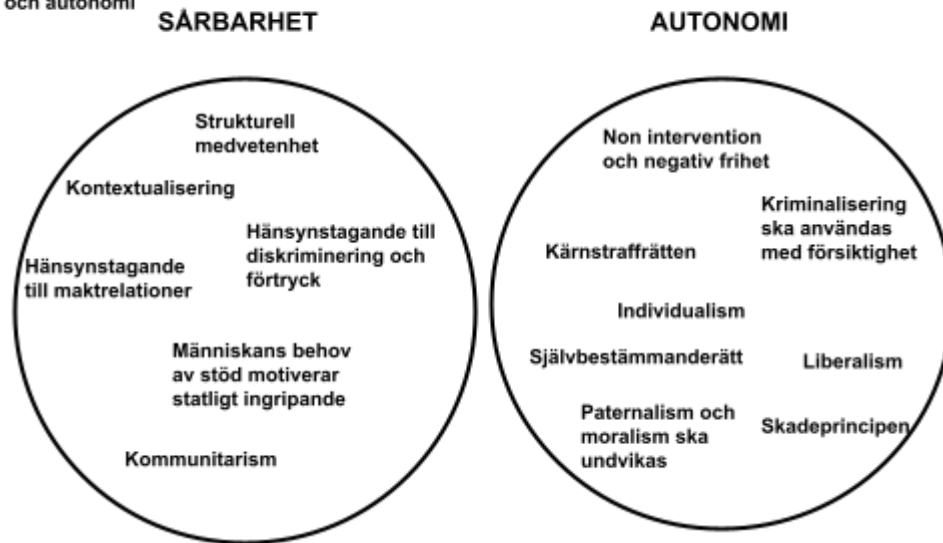
²³⁸ Se avsnitt 3.5.2; avsnitt 3.5.8; Jfr Bindel (2017) s. 69; Niemi (2010) s. 168-169; Ekberg (2004) s. 1.

²³⁹ Se Rothstein s. 39; Jacobsen (2022) s. 282.

²⁴⁰ Jfr avsnitt 3.1.3.

²⁴¹ Jfr avsnitt 1.3.1.

Figur 2: centrala utgångspunkter för sårbarhet och autonomi

Genom figuren tydliggörs hur sårbarheten utgör en slags motpol till tanken om den autonoma individen och hur uppdelningen även är relevant i fråga om kriminalisering som straffrättsligt koncept. Sårbarhetsperspektivet kan således användas i syfte att presentera ett alternativ till den syn på kriminalisering som enbart utgår från autonomi. Vid första anblick kan det tyckas vara radikalt att ifrågasätta så pass grundläggande och etablerade straffrättsliga principer. Emellertid stämmer synsättet i flera aspekter väl överens med hur svensk rätt hanterar prostitutionen.²⁴² Det är vidare, som uppsatsen har visat, ett förhållningssätt som efterfrågas i doktrin.²⁴³

Diskussionen om huruvida prostitution kan och bör hanteras genom kriminalisering av köp av sexuell tjänst har länge varit på tapeten, men uppmärksammas särskilt genom det aktuella norska avkriminaliseringsförslaget.²⁴⁴

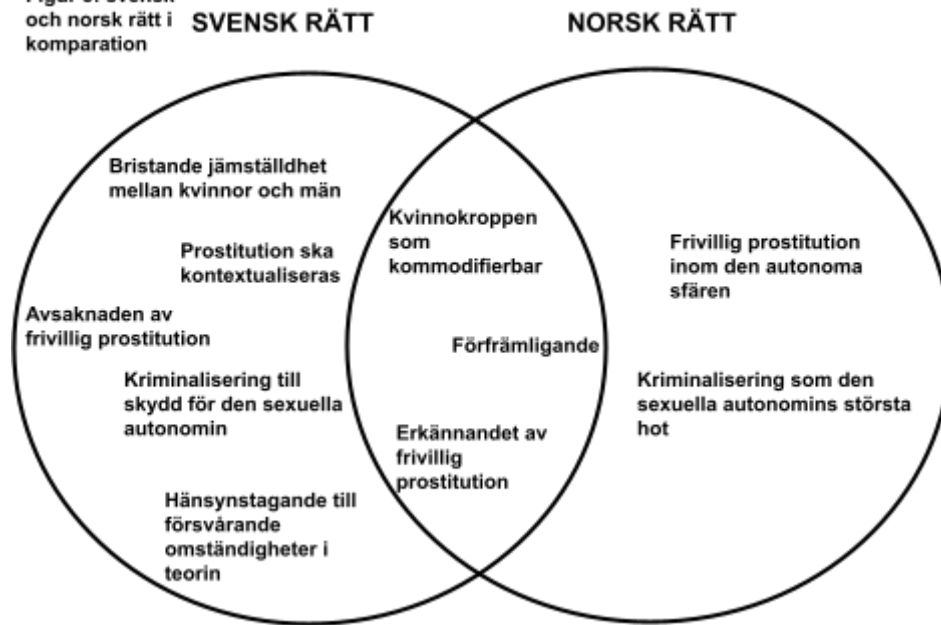
Som analysen har visat erbjuder norsk rätt ett starkt kontrasterande förhållningssätt till svensk rätt. Resultatet av den komparativa analysen illustreras genom följande figur:

²⁴² Jfr figur 3 nedan.

²⁴³ Jfr Andersson och Wegerstad (2016) s. 18; Andersson (2016) s. 38; Zila (2002) s. 750.

²⁴⁴ Se NOU 2022:2.

Figur 3: svensk och norsk rätt i komparation

I cirklarna återfinns samma diskurser och koncept som även framgår av figur 1. I figuren tydliggörs de likheter och skillnader som går att identifiera i svensk respektive norsk rätts hantering av prostitution. Diskurserna i norsk rätt följer ett mer övergripande förespråkande av avkriminalisering. Under avkriminaliseringsförslaget ligger argument baserade på en tanke om frivillig prostitution inom den autonoma sfären, och i synnerhet sexuell autonomi.²⁴⁵

Vid en första anblick kan figuren anses uteslutande visa på en tydlig schism i den rättsliga hanteringen. Detta påstådda dikotomiska förhållande mellan individuell frihet och straffrättslig inblandning beskrivs emellertid av flera författare som obsolet. Det bör istället ses som möjligt att hantera individen som enskild och samtidigt erkänna dess bundenhet till samhällets maktstrukturer. Kollektivets intresse är även individens, och straffrättslig reglering av individens beteende visar även på ett större kollektivt intresse, ett "varför" sådan kriminalisering över huvud taget bör genomföras.²⁴⁶ Vad som i själva verket förespråkas ligger i linje med tanken på att i större utsträckning beakta sårbarhet och kontext.

Hanteringen av prostitution i svensk rätt visar på sårbarhetens betydande roll för utgångspunkten att köp av sexuell tjänst bör vara kriminaliserat. Detta ser vi genom att jämföra den vänstra cirkeln i figur 3 med de diskurser som presenteras i den vänstra cirkeln i figur 2. Genom figur 3 åskådliggörs även ett dilemma i hur sexuell autonomi används som

²⁴⁵ Jfr avsnitt 3.5-3.5.1 och avsnitt 3.7.

²⁴⁶ Jfr Andersson (2012) s. 406; Lernstedt (2007) s. 122; Zila (2002) s. 750.

argument både i norsk och svensk rätt i förespråkande för avkriminalisering respektive kriminalisering.²⁴⁷ Detta dubbla användande av autonomi kan vid första anblick verka något paradoxalt. Det går emellertid inte att undersöka prostitution utan att ta hänsyn till prostitutionens grundläggande element: sexualitet.²⁴⁸ Sex kan inte behandlas som vilken annan aktivitet som helst (se dock Nussbaum som argumenterar för att så faktiskt bör vara fallet), och den sexuella tjänsten i prostitution kan, ur ett sårbarhetsperspektiv, inte behandlas som vilken annan tjänst som helst.²⁴⁹ Att tala om frivillig prostitution som skyddad av den sexuella autonomi underminerar möjligheterna att fånga prostitution där den prostituerade måste ge avkall på sin sexuella autonomi på grund samhällets ojämlika maktstrukturer. Statlig inblandning i medborgarnas liv genom kriminalisering kan alltså också ses som ett sätt att värna den enskildes autonomi och självbestämmanderätt. Vad en avkriminalisering då gör är att den de facto skapar en täckmantel som i praktiken endast värnar den sårbara mannens autonomi.²⁵⁰

4.4 Några avslutande ord

Jag inledde min uppsats med att citera en artikel som beskrev en bordell i Berlin där människor har bytts ut mot sexdockor. Jag presenterade då mina funderingar kring vilken roll autonomi och sårbarhet spelar om den prostituerade utgörs av en silikondocka. Som jag inledningsvis förtydligade är uppsatsen inte ägnad en undersökning av sexdockor. Artikeln är emellertid intressant då den ställer frågor om skyddsintresse, sårbarhet och autonomi på sin spets.

Som uppsatsen har visat är autonomi etablerad som grundsten inom straffrätten. Emellertid kan den sträcka sig utöver den liberala grundtanken som begränsar användningen av kriminalisering. Därför är avkriminalisering inte alltid, liksom argumenten förts i norsk rätt, att se som ett värnande av individens autonomi. På motsvarande sätt behöver kriminalisering inte nödvändigtvis behandlas som en begränsning av autonomi, utan kan även ses som ett straffrättsligt skydd för den sårbara människans autonomi. Detta innebär att det i praktiken inte behöver råda en sådan oförenlighet och straffrättslig dispyt mellan sårbarhet och autonomi som man i teorin har tagit för given. Istället bör båda samtidigt kunna tilldelas utrymme och erkännas straffrättslig relevans, vilket hanteringen av prostitution i svensk rätt, om än med viss inkonsekvens, utgör ett exempel på.

²⁴⁷ Jfr avsnitt 4.6 och 4.7.

²⁴⁸ Se Andersson (2011) s. 404-405.

²⁴⁹ Jfr Dodillet (2009) s. 552; Nussbaum (1998), s. 693-695.

²⁵⁰ Jfr SOU 2010:49 s. 56; Asp och Ulväng s. 46-47; Fineman 2008 s. 8-9.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

KÄLLOR

Offentligt tryck

Propositioner

Prop 1964:128 Med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2010/11:77 Skärpt straff för köp av sexuell tjänst.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Utredningsbetänkanden

SOU 1962:22 Samhällsfarlig asocialitet.

SOU 1981:71 Prostitutionen i Sverige – bakgrund och åtgärder.

SOU 1995:15 Könshandel.

SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuell tjänst. En utvärdering 1999-2008.

SOU 2013:38 Vad bör straffas?

Övrigt riksdagstryck

Dir. 1993:31 Utredning om prostitutionen i Sverige.

Ds 1996:28 departementsserien Remissammanställning – Kvinnofrid (SOU 1995:60).

Skr. 2007/08:167 Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

SFS 2022:1043 Lag om ändring i brottsbalken.

Internationella dokument

Declaration on the Elimination of Violence against Women, A/RES/48/104 of 20 December 1993.

NOU 1997:23 Seksuallovbrudd – Straffelovkommisjonens delutredning VI.

Ot.prp.nr 48 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.).

Ot.prp.nr. 28 (2008-2009) Om lov om endringer i bilansvarslova (obligatorisk forsikringsdekning av skadevolderens oppreisningsansvar).

NOU 2022:21 Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten — Forslag til reform av straffeloven kapittel 26.

Justis- og politidepartementet, 2007. Høringsnotat. Forslag om kriminalisering av sexkjøp. Lovavdelingen. Snr. 200703007.

Prostitution Reform Act 2003. Tillgänglig på:

<https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2020/06/2003-Prostitution-Reform-Act-.pdf>. (Hämtad 2023-03-12).

Parliamentary Library Research Paper, Prostitution law reform in New Zealand, 2012. Tillgänglig på: <https://www.parliament.nz/resource/en-NZ/00PLSocRP12051/c62a00e57bd36e84aed237e357af2b7381a39f7e> (Hämtad 2023-03-12).

LITTERATUR

Andersson, Ulrika (2012), ”Våld mot kvinnor och straffrätt” i: Svensson, Eva-Maria (red.), *På vei: kjønn og rett i Norden*. Makadam, Göteborg, s. 419–434.

Andersson, Ulrika. (2016). “Communications of autonomy and vulnerability in criminal proceedings”. *International Journal of Law, Language & Discourse* 6(1), s. 37-44.

Andersson, Ulrika och Wegerstad, Linnea (2016), "Sexualbrott – kriminaliserad sexualitet eller sexualiserad kriminalitet?". *Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet*, 2016-17(1), s. 3–18.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus (2007). "Tvång, utnyttjande och kriminalisering av sexköp – del 1" i: *Josefs resa. Vänbok till Josef Zila*. Iustus Förlag.

Bacchi, Carol Lee (2009). *Analysing Policy – What's the problem represented to be?*. Pearson Education Australia.

Bindel, Julie (2017). *Pimping and prostitution - abolishing the sex work myth*. Palgrave Macmillan, UK.

Burman, Monica (2011), "Kön makt och diskurser i straffrätten" i: Svensson, Eva-Maria (red.), *På vei: kjønn og rett i Norden*. Makadam, Göteborg, s. 486-404.

Dempsey, Madden (2005). "Rethinking Wolfenden: Prostitute use, Criminal Law, and Remote Harm". *Criminal Law Review*, s. 444-455.

Dodillet, Susanne (2009). *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970*. Stockholm: Vertigo.

Dworkin, Andrea (1993). Prostitution and Male Supremacy, *Michigan Journal of Gender & Law*. Volume 1, issue 1.

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Ekberg, Gunilla (2004). *The Swedish Law That Prohibits the Purchase of A Sexual Service: Best Practices for Prevention of Prostitution and Trafficking in Human Beings*. Sage Publications, United States.

Fineman, Martha Albertson (2008), "The Vulnerable Subject. Anchoring Equality in the Human Condition". *Yale Journal of Law and Feminism*, 20(1), s. 1–23.

Fineman, Martha Albertson och Grear, Anna (2013), *Vulnerability. Reflections on a new ethical foundation for law and politics*. Ashgate, Farnham.

Gayle, Rubin (1992), "Thinking Sex: notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", i Carol Vance (red) *Pleasure and Danger. Exploring Female Sexuality*, Pandora.

Heuman, Lars (1973). *Målsägande*. Stockholm: Nordstedt.

Holmström, Stig (1972). "Har den komparativa rätten en metod?". *Svensk Juristtidning* 1972. s. 456-467.

Jacobsen, Jørn (2022). "Seksualstraffelovgivning og seksuell autonomi: Utgreiing på oppdrag frå Straffelovrådet", bilaga 1 i NOU 2022:21.

Jareborg, Nils (2004). "Rättsdogmatik som vetenskap". I: *Svensk Juristtidning* häfte 1, 2004, s. 1-10.

Jurjaks, Bordellen där kunderna ligger med dockor: "Jag vill normalisera sex med maskiner", *Sydsvenskan* 2022-02-12.

Lernestedt, Claes (2013). *Straffrättens karta och landskap*. Norstedts Juridik, Stockholm.

Lernestedt, Claes, "Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen"; i Asp, Petter och Lernestedt, Claes, *Josefs resa: vänbok till Josef Zila*, Uppsala: Iustus 2007.

Lernestedt, Claes, Hamdorf, Kai (1999). "Sexköpskriminaliseringen – till skydd för vad?" – del I, i: *Juridisk Tidskrift*. Nr 4 1999:00.

Levy, Jay (2015). *Criminalising the Purchase of Sex – Lessons from Sweden*. Routledge, London.

Mill, John Stuart (2009). *Om friheten*. Lund: Natur och kultur. Tredje upplagan. (Originalalets titel: On Liberty, 1859).

Niemi, Johanna (2010), "What we talk about when we talk about buying sex". *Violence against Women*, 16(2), s. 159–172.

Niemi, Johanna, Honkatukia, Päivi och Ruuskanen, Minna (2008), "Juridikens texter som som diskurser". I: Martinson, Claes, Moberg, Andreas och Svensson, Eva-Maria (red.), *57°53'10.25"/11° Marstrandseminariet 10 år 1998-2007*. Göteborg: Juridiska institutionens skriftserie.

Nussbaum, Martha (1998). "Taking money for bodily services". *Journal of Legal Studies*, vol. XXVII, s. 693-724.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (2018), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur AB.

Rothstein, Bo (1994). *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Uppl: 1. SNS Förlag: Stockholm.

Tamm, Jessica (2022). "Sårbarhet och autonomi – en straffrättslig undersökning av domar om sexuellt utnyttjande av beroendeställning". Examensarbete, Juridiska Fakulteten Lunds Universitet.

Westerstrand, Jenny (2008). *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*. Uppsala universitet.

Westerstrand, Jenny (2012). "Prostitutionsfrågan – perspektiv och nycklar till en grumlig debatt". *Tidskrift för genusvetenskap*, 2012 (3), 103-123.

Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2000) *Diskursanalys: som teori och metod*. Lund, Sverige: Studentlitteratur.

Zila, Josef (2002). "Två iakttagelser rörande brottsideologier": i (red. Asp, Herlitz och Holmqvist) *Flores juris et legum. Festskrift till Nils Jareborg*. Iustus 2002

Zweigert, Konrad och Kötz, Harold (2011). *An introduction to comparative law*. New York: Clarendon Press.

ÖVRIGT

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne, Wersäll, Fredrik. Brottsbalken - En kommentar (JUNO, 2022). 6 kap. 11 § Köp av sexuell tjänst. (Hämtad 2023-03-12).

Liberalerna. 2022. *Överenskommelse för Sverige - Tidöavtalet*. <https://www.liberalerna.se/nyheter/overenskommelse-for-sverige-tidoavtalet> (Hämtad 2023-02-12).

Vista Analyse AS. Ingeborg Rasmussen, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup og Vibeke Wøien Hansen. Rapport nummer 2014/30. *Evaluering av forbudet mot kjøp av seksuelle*

tjenester.

https://www.vista-analyse.no/site/assets/files/5722/va-rapport2014-30_evaluering_av_forbud_mot_kj_p_av_seksuelle_tjenester.pdf. (Hämtad 2023-03-20).

Brå, *Köp av sexuella tjänster. En uppföljning av lagens tillämpning.* Rapport 2022:3. Författare: Lina Fjelkegård, Kristin Franke Björkman och Emma Patel.

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING

Högsta domstolen

NJA 2001 s. 527.

Övriga svenska domstolar

Hovrätten för Västra Sverige dom 2007-12-18 i mål RH 2008:59.

Stockholms tingsrätts dom 2022-02-23 i mål B 4894-21.

Uppsala tingsrätts dom 2022-06-22 i mål B 498-22.

Umeå tingsrätts dom 2022-07-05 i mål B 397-22.

Solna tingsrätts dom 2022-08-05 i mål B 5491-22.